

SUKUPUOLISENSITIIVISYYS ENONTEKIÖN VARHAISKASVATUKSESSA

Unna Veele

Opinnäytetyö,

Kevät 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Veele, Unna. Sukupuolisensitiivisyys Enontekiön varhaiskasvatuksessa. Helsinki, kevät 2018. 46 sivua + liitteet 6 sivua.

Diakonia ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, määrittääkö sukupuoli varhaiskasvatusta ja minkälaisia merkityksiä varhaiskasvattajat antavat sukupuolelle. Tavoitteena oli myös saada tietoa siitä, jaotellaanko päivähoitossa lasten leikkejä, arjen toimintoja ja rooleja sukupuolistereotyyppien mukaisesti ja ohjataanko lapsia kohti tällaisia rooliodotuksia. Tavoitteena oli lisäksi selvittää lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien käsityksiä ja tietoja sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Lisäksi tavoitteena oli selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvästä tasa-arvosta sekä heidän kokemiaan valmiuksia kertoa lapsille perheistä ja parisuhteista myös ei-heteronormatiivisesti.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa käytettiin analyysin apuna määrällistä menetelmää. Tutkimuksen kohteena oli Enontekiön kunnan varhaiskasvatus ja tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena. Aineisto kerättiin varhaiskasvattajille lähetettyjen kyselylomakkeiden kautta. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysiä käyttäen teemoittelua hyödyntäen.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että Enontekiön varhaiskasvatus ei ole selkeän sukupuolisensitiivistä, eikä myöskään sukupuolinormatiivista. Joillakin kasvatustoiminnan ja kasvatusajattelun osa-alueilla, kuten leikkien ja lelujen jaottelussa ja lasten sijoittelussa arkikäytännöissä kasvatus oli sukupuolisensitiivistä. Suurin osa vastaajista ei kokenut omaavansa valmiuksia kertoa lapsille sukupuolen moninaisuudesta. Tulkittaessa kaikkia kyselyn vastauksia vastaajakohdittain kokonaisuuksina, suurin osa vastaajista suhtautui myönteisesti sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen. Kyselyyn vastanneiden varhaiskasvattajien käsitykset sukupuolen määritelmästä vaihtelivat. Puolet kyselyyn vastanneista kuvasi sukupuolta muillakin kuin biologisilla, syntymässä määritetyn sukupuolen mukaisilla tekijöillä. Puolet vastanneista varhaiskasvattajista ei maininnut lainkaan sukupuolen moninaisuutta tai sukupuoleen liittyviä rooleja ja stereotyyppioita. Tulokseksi saatiin myös, että kasvattajien näkemyksissä ilmeni sekä heteronormatiivista ajattelua, että heteronormin vastaista ajattelua.

Asiasanat: varhaiskasvatus, sukupuoli, sukupuolisensitiivisyys, tasa-arvo, heteronormatiivisuus

ABSTRACT

Veele, Unna. Gender-sensitivity in Early Education of the municipality of Enontekiö. Helsinki, spring 2018. 46 pages + appendices 6 pages. Language: Finnish.

Diakonia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of the study was to examine whether sex/gender defines early childhood education and to find out what kind of meanings the early educators give to sex/gender and whether they guide children towards gender-stereotypical roles. The aim was to analyze whether children's playing, day-to-day activities and roles are divided by educators based on gender stereotypes. The purpose was also to research what kind of views and knowledge the kindergarten teachers and nursery nurses have about gender and gender diversity. In addition, the aim was to find out about their views about gender identity equality and sexual orientation equality, as well as their ability to tell children about families and relationships in a non-heteronormative way.

The nature of the study was qualitative but also quantitative research methods were used. The subject of the study was the early education in the municipality of Enontekiö and the research method was a questionnaire. The data was collected through questionnaires sent to early childhood educators. The data of the results has been analyzed using content analysis and thematic analysis.

Based on the results of the research, it can be stated that in Enontekiö, the early childhood education is not gender-sensitive, nor is it gender-normative. In some aspects of early childhood education, such as guiding the children to play and toys and placement of children in everyday practice, the raising was gender-sensitive. In most of the cases, early childhood educators did not have the capabilities to talk to children about gender diversity as a natural thing. When interpreting each respondent's all the answers to the questionnaire as a whole, the majority of respondents had positive attitude towards gender-sensitive education. Early educators' views on gender varied. Half of respondents described sex/gender as something more than just biological factor that has been determined at birth. That means half of respondents did not mention at all gender diversity or gender roles and gender stereotypes. The results also showed that the views of educators revealed both heteronormative and non-heteronormative thinking.

Keywords: early education, gender, gender-sensitivity, equality, heteronormativity

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	6
2 SUKUPUOLI.....	8
2.1 Sukupuoli käsitteenä	8
2.2 Sukupuolen moninaisuus	9
2.3 Kaksijakoinen sukupuolikäsitys.....	10
2.4 Lapsen sukupuoli-identiteetin kehitys ja sukupuolen määrittäminen	11
3 SUKUPUOLISENSITIIVINEN VARHAISKASVATUS	14
3.1 Varhaiskasvatus palveluna.....	14
3.2 Tasa-arvokasvatus.....	15
3.3 Sukupuolisensitiivisyyden käsite ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatussuunnitelmissa.....	16
3.4 Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tarve	19
3.5 Sukupuolisensitiivisyys kasvatustyössä	20
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	22
4.1 Tutkimuksen tavoitteet	22
4.2 Aineiston kerääminen.....	22
4.3 Tulosten analyysi ja raportointi.....	25
4.4 Tutkimuksen eettisyys.....	27
5 TULOKSET	30
5.1 Varhaiskasvattajien käsityksiä sukupuolesta ja sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta	30
5.2 Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolinormatiivisuus varhaiskasvattajien toiminnassa.....	31
5.3 Varhaiskasvattajien näkemyksiä sukupuolesta erontekijöistä, jaottelusta sukupuolen perusteella ja sukupuolen moninaisuudesta	33
5.4 Heteronormatiivisuus varhaiskasvattajien kasvatuserittelyssä	34
5.5 Tulosten yhteenveto.....	36
6 POHDINTA.....	39
6.1 Johtopäätökset.....	39
6.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	42

6.3 Ammatillinen kasvu	45
LÄHTEET	47
LIITTEET	54

1 JOHDANTO

Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa perinteisiä sukupuolistereotyyppioita ja sukupuoliin liittyviä rooliodotuksia kyseenalaistetaan ja lapsia rohkaistaan tekemään ennakko-oletuksista vapaita valintoja (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 31). Tässä opinnäytetyössä tutkitaan sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumista Enontekiön kunnan varhaiskasvatuksessa.

Kasvatustyö ja sen vaikutukset lapsiin heijastuvat laajalti kaikkiin sosiaalialan osa-alueisiin. Valitsin kasvatuksen alueelta tutkimuskohteeksi varhaiskasvatuksen, koska lapsen kotona saaman kasvatuksen ohella päiväkodilla on merkittävä vaikutus lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. Varhaiskasvattajilla on suuri vaikutus siihen, millaisia rooliodotuksia sukupuoliin kohdistetaan ja minkälaisia käsityksiä lapset omaksuvat sukupuoliin liittyen. Uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä ja henkilöstön tulee rohkaista lapsia sukupuolistereotyyppioista vapaisiin valintoihin (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30–39).

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää minkälaisia merkityksiä varhaiskasvattajat antavat sukupuolelle ja sitä, määrittääkö sukupuoli kasvatusta. Pyrin saamaan tietoa siitä, jaotellaanko päivähoitossa lasten leikkejä, arjen toimintoja ja rooleja sukupuolistereotyyppioiden mukaisesti ja ohjataan lapsia tällaisten rooliodotusten mukaisesti. Tavoitteena oli myös selvittää lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien käsityksiä ja tietoja sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Sukpuolistereotyyppiat pohjaavat kaksijakoiseen sukupuolikäsitykseen, johon liittyy myös heteronormatiivinen ajattelu. Tämän vuoksi tavoitteena oli lisäksi selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä sukupuoliin ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvästä tasa-arvosta sekä heidän kokemiaan valmiuksia kertoa lapsille muistakin kuin heteronormin mukaisista perheistä ja parisuhteista.

Näkökulmani aiheeseen on varhaiskasvattajien omat arviot toiminnastaan ja käsityksistään ja aineisto koostui kyselyvastauksista. Toteutin Enontekiön

kunnan varhaiskasvatuksessa kyselyn, jossa kysyttiin päiväkotien arjen käytännöistä ja kasvatushenkilöstön ajatuksista. Pyrkimyksenäni oli selvittää yhden kunnan varhaiskasvatuksen ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia sukupuolen merkityksistä. Opinnäytetyön tiedonkeruumenetelmänä käytettiin lastentarhanopettajille ja lastenhoitajille lähetettyjä kyselylomakkeita. Tutkimuskohteideni sijainti haja-asutusalueella tuo oman erityislaatuisuuteensa aineistoon: tutkimusaineistoni neljä päiväkotia edustavat Enontekiön kunnan koko varhaiskasvatus-toimintaa.

Opinnäytetyöni aihe on ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti merkittävä. Sukupuolen käsite ja sen moninaisuus on ollut esillä laajalti yhteiskunnallisessa keskustelussa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin lisättiin ensimmäistä kertaa vuoden 2016 versioissa maininnat kasvatuksen sukupuolisensitiivisyydestä jo aikaisemmissa versioissa olleen sukupuolten välisen tasa-arvon lisäksi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014).

Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on jakanut mielipiteitä ja yleinen keskustelu on käynyt osittain kiivaana. Lastenpsykiatri Jari Sinkkosen uutisoitiin 2017 pitävän sukupuolen moninaisuutta aikuisten keksimänä ilmiönä ja kritisoivan sukupuolisensitiivistä kasvatusta muun muassa lapsille haitallisena sukupuolierojen hämärtämisenä (Pietiläinen 2017; Sarhimaa 2017). Vastineena näkemykseen monet asiantuntijat, kuten lastenpsykiatri Raisa Cacciatore huomauttivat, että sukupuolen moninaisuus ja joustavuus sukupuoliin liitetyissä piirteissä ovat lapselle helppoja ja luonnollisia asioita ja ettei turhia sukupuoliäotteluitä tulisi tehdä. Myös ahtaiden sukupuoliroolien kyseenalaistamisen tärkeyttä on korostettu. (mm. Sarhimaa 2017.) Sukupuolineutraalin avioliittolain voimaan astuminen Suomessa vuonna 2017 kertoo myös osaltaan sukupuolen merkityksen uudelleenmäärittelystä yhteiskunnallisella tasolla sekä laajemmasta tasa-arvokeskustelusta ja -kehityksestä (Laki avioliittolain muuttamisesta 2015/156).

2 SUKUPUOLI

2.1 Sukupuoli käsitteenä

Lapsen syntyessä määritellään **biologinen sukupuoli** (engl. *sex*) ja biologisiin eroihin perustuva määritelmä sai vasta 1970-luvulla muita käsitteitä rinnalle (Yli-tapio-Mäntylä 2009, 70). Biologinen sukupuoli koostuu geneettisestä sukusolujen yhdistelmästä (kromosomiyhdistelmät x+y tai x+x tai niiden variaatio), anatomista eli ulkoisista ja sisäisistä sukuelimistä sekä hormonaalisista tekijöistä eli niin sanottujen mies- ja nais-hormonien (testosteroni ja estrogeeni) tasoista elimistössä. Vilkka esittää, että biologista sukupuolta voidaan nykytutkimuksen valossa pitää vain perustana sukupuolelle, jolloin kromosomien, anatomian ja hormonien väliset erot korostuvat, mutta sukupuoli on sekä sosiaalinen, että biologinen. (Vilka 2010, 17–21.)

Sukupuolen käsite tieteellisessä keskustelussa sai 1940-luvulla uusia lähestymistapoja, kun sukupuolta alettiin tarkastella myös sosiaalisena asiana. Aiemman sukupuolirooleista keskustelun pohjalta syntyi käsite **sosiaalinen sukupuoli** (engl. *gender*). Sosiaalinen sukupuoli on sekä yksilöllisesti että kulttuurisesti omaksuttuja, valittuja ja rakentuneita tapoja omaksua naiseuteen ja mieheyteen liittyviä piirteitä. Se on myös tapoja toteuttaa rooleja, pukeutumista, puheta-
paa, eleitä ja tyyliä. Edellä mainittu ei välttämättä ole samansuuntainen biologisen sukupuolen kanssa. (Vilka 2010, 18–19.) Biologinen sukupuoli ja keho eivät suoraan synnytä sukupuoli-identiteettiä, eikä se välttämättä ole pysyvä ja jatkuva; sukupuoli-identiteettiä voidaankin pitää sosiaalisena identiteettinä (Huuska 2011, 225; viitattu Schaffer 2006).

Sukupuoli on käsitteenä monimerkityksinen ja sitä on edellä kuvatun lisäksi kuvattu myös aistisena kokemuksena, toimijuutena sekä koetun sukupuolen näkökulmasta. Sukupuolta on myös kuvattu käsitteellä **koettu sukupuoli**; Vilkan mukaan Heinämaa (1996) esittää sukupuolen olevan moniselitteisempi kuin sex-gender-jaottelu mahdollistaa ja kuvaa sukupuolta elävässä kokemuksessa rakentuvana. **Aistinen sukupuoli** tarkoittaa Vilkan mukaan aikaisempaan

tutkimukseensa (2006) viitaten sitä, että ihminen omaksuu maailmaa aisteillaan ja koko kehollaan ja tämän kautta muodostaa tietoisesti tai tiedostamattomasti käsityksiä naiseudestaan tai mieheydestään. Tällaiset aistinvaraiset kokemukset sukupuolesta eivät välttämättä ole sosiaalisesti rakentuneita ja jaettuja, vaan yksilöllisiä ja jakamattomia. **Sukupuoli toimijuutena** kuvaa taipumustamme tulkita ja olettaa sukupuolen suuntaavaan, määräävän ja selittävän ihmisten toimintaa yhteiskunnassa ja maailmassa. Tämän kautta arvioidaan ja arvotetaan ihmisiä. (Vilkkä 2010, 23–24.)

2.2 Sukupuolen moninaisuus

Kun sukupuolta ryhmitellään yksilön oman kokemuksen mukaan, puhutaan henkilön itselleen omaksumasta sukupuoli-identiteetistä (Vilkkä 23–26). **Sukupuolen moninaisuus** tarkoittaa sitä, että sukupuoli on moninainen sekä ilmiönä että yksilön kokemuksen kannalta. Käsite kyseenalaistaa näkemyksen sukupuolen jakautumisesta kaksinaiseen nais- ja miessukupuoleen. **Sukupuolivähemmistöillä** tarkoitetaan yleensä **transihmisiä** eli **transsukupuolisia** ihmisiä, jotka voivat kokea ylittävänsä nais-mies –jaottelun ja **intersukupuolisia**, joiden kokemusta voidaan kuvata mies- ja naissukupuolen välissä olevaksi. (Transtukipiste 2017.) Samasta asiasta puhutaan myös käsitteellä **muunsukupuolisuus**, jolla kuvataan ei-kaksijakoista kokemusta sukupuolesta ja jota käytetään myös yleiskäsitteenä erilaisille sukupuolille. Transtukipiste peräänkuuluttaa ihmisten omaa kokemusta sukupuolestaan. Sukupuolivähemmistöistä käytetyt termit ovat vain käsitteitä, eikä niitä voida pitää yksinkertaistettuina totuuksina kenenkään sukupuolen määrittelystä. (Transtukipiste 2015.)

Transihmisiin on perinteisesti liitetty vahvoja stereotyyppisiä tai negatiivisiä mielikuvia, kuten mielenterveysongelmista kärsimistä, fyysistä sairautta, perheettömyyttä, yksinäisyyttä, seksuaalisuuden ylikorostumista tai sen kokonaan puuttumista sekä poikkeavaa tai vastenmielistä ulkonäköä. Kuten kuka tahansa muukin ihminen, transihminen voi olla parisuhteessa, vanhempi, kauniina tai puoleensa vetävänä pidetty ja psyykkisesti ja fyysisesti terve. Transihminen voi olla minkä ikäinen tahansa, myös lapsi. (Huuska ja Karvinen 2012, 39.) Suomi on viimeinen

Pohjoismaa, jossa on voimassa lainsäädäntö, joka edellyttää sukupuolen korjaneelta henkilöltä hedelmättömyyttä. Euroopan unionin ihmisoikeustuomioistuin on arvioinut vaatimuksen ihmisoikeusloukkaukseksi. (Kärnä 2017.)

2.3 Kaksijakoinen sukupuolikäsitys

Yhteiskunnallinen suhtautuminen sukupuolen variaatioon on kulttuurisidonnaista. Länsimaissa perinteiseen sukupuolijakoon sopimattomat ihmiset on yli sadan vuoden ajan luokiteltu sairaiksi, kun taas joissakin kulttuureissa muunsukupuolisuus on perinteisesti ollut arvostettu asia. Tästä on tunnettuna esimerkkinä intiaanikulttuureissa käytetty nimitys ”two spirit” (kaksisieluinen) mies- tai naissukupuoleen kuulumattomista ihmisistä. Sukupuolen variaation ilmeneminen ja sen kokeminen yksilöillä onkin sidoksissa vallitsevaan kulttuuriin.

Nykypäivänä on vahvistunut näkemys sukupuolesta laajana kirjona, jota kaksijakoinen sukupuolimääritelmä ei riitä kuvaamaan ja jonka variaatioita ei tule määritellä psyykkisten diagnoosien keinoin. (Huuska 2011, 222–223.) Myös Vilka (2006) esittää, ettei sukupuolia ole vain kaksi vaan sukupuoli koostuu eri ulottuvuuksista. Tunnetuimpiin perinteisen sukupuolimäärittelyn kyseenalaistaneisiin feministisen teorian edustajiin kuuluva Judith Butler (2006) esitti teorian heteronormatiivisesta matriisista. Tämä on teoria yhteiskunnassa vallitsevasta ajattelutavasta, jossa ihmiset luokitellaan sukupuolen perusteella ja sukupuoli ajatellaan tuottavan automaattisesti kiinnostuksen vastakkaiseen sukupuoleen. Oletus ihmisen vastakkaiseen sukupuoleen kohdistuvasta halusta on yhteiskunnassa tavanomainen, vaikka kaikki eivät koe näin (Vilka 2010, 16).

Länsimaiselle kulttuurille on tunnusomaista kaksijakoinen sukupuolijaottelu, jossa ihmiset jaetaan naisiin tai miehiin ja tyttöihin tai poikiin, vaikka jaottelulle ei ole yksiselitteisiä perusteita. Sukupuoli voidaan jakaa biologiseen, juridiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen. (Vilka 2010, 17.) Vastakkainasetteluun perustuva kaksijakoinen luokittelu, jossa asiat määritellään feminiinisiksi ja maskuliinisiksi johtaa siihen, että tiettyjen toimintojen ja käytäntöjen ajatellaan olevan sopivia tytöille tai pojille (Ylitapio-Mäntylä 2011, 279). Sekä aikuiset että

lapset määrittelevät ja tekevät jakoja sukupuolen ja siihen liitetyn ”oikean” toimimisen perusteella (Ylitapio-Mäntylä 2011, 277; viitattu Lehtinen 2009).

Heteronormatiivisuus tarkoittaa ajattelutapaa, jossa heteroseksuaalisuus on oletuksena ja se arvotetaan oikeanlaiseksi seksuaalisuuden muodoksi. Heteronormatiivisuuteen kuuluu myös käsitys sukupuolesta kahtiajakoisena ja miehen ja naisten ajatellaan muodostavan vastakohtat toisilleen. Muunlaiset seksuaaliset suuntaukset kuin heteroseksuaalisuus sekä sukupuolen moninaisuus rajataan pois. (Lehtonen 2010, 87.) Yhteiskunnan sukupuolijärjestelmä, sukupuoliroolit ja heteronormatiivisuus liittyvät kaikki toisiinsa: heteronormatiivisen ajattelutavan lähtökohtana on biologinen sukupuolen määrittely, jonka perusteella ylläpidetään jakoja ja rooleja. Esimerkiksi hoivaaminen ja toisista huolehtiminen liitetään perinteisesti naisiin äitiyden kautta, vaikka kaikille naisille tämä ei ole luontaista ja päinvastoin monille miehille on. Sukupuolistereotyyppiset roolit opitaan jo lapsena ja ne vaikuttavat harrastus-, koulutus- ja ammatinvalintoihin. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 23-24.)

2.4 Lapsen sukupuoli-identiteetin kehitys ja sukupuolen määrittäminen

Kehityspsykologian tunnetuimpia teorioita ovat Sigmund Freudin ja Erik Eriksonin psykodynaamiset teoriat sekä Jean Piagetin ja Lawrence Kohlbergin sosiaalis-kognitiivisen kehityksen teoriat, joissa kehitystä tarkastellaan vaiheittaisena ja ikäkausisidonnaisena kehittymisenä. Teorioita on kritisoitu niiden normatiivisuudesta ja lapsen näkökulman puuttumisesta. Vaikka kehitystä on usein tarkasteltu oppimisesta irrallaan olevana asiana, ovat ne sosiokulttuurisesti yhteen kietoutuneita. (Kronqvist 2011, 16-21.)

Piagetin kehityspsykologian mukaan lapsen kognitiivinen, sosiaalinen ja fyysinen kehitys etenevät yhdessä osavaiheittain, joiden aikana lapsen eri kehitysalueet etenevät. Osavaiheet ovat sensomotorisen älykkyyden kausi, konkreettisten operaatioiden kausi ja muodollisten operaatioiden kausi. Sensomotorinen kausi kestää noin kahdeksantoista ensimmäisen elinkuukauden ajan kielen muodostumiseen asti. Tätä seuraa esikäsitteellinen vaihe, jonka jälkeen alkaa

konkreettisten operaatioiden kausi. Konkreettisten asioiden ymmärtämisen kautta kehitys etenee muodollisten operaatioiden kaudelle. (Beard 1971, 18-34.)

Lapsen sukupuoli-identiteettiinsä kasvaminen tapahtuu monien kehityspolkujen kautta ja yleensä kokemus tytöksi tai pojaksi itsensä tuntemisesta tapahtuu 2-4-vuotiaana. Kokemusta siitä, etteivät keho sekä lapselta odotettu sukupuoli vastaa omaa kokemusta kutsutaan **sukupuoliristiriidaksi**. Psykologian käsitteellä **sukupuolen epätyypillisuus** tarkoitetaan käyttäytymistä vastakkaiselle sukupuolelle mielletyllä tavalla. Pienet lapset eivät ole vielä omaksuneet kaikkia yhteiskunnan asettamia normeja ja heidän sukupuolen ilmaisemisensa on joustavaa. Avoin ja hyväksyvä kasvuympäristö antaa lapselle mahdollisuuden ilmaista sukupuoltaan hänelle ominaisella tavalla ilman painostusta muuttumiseen. (Huuska ja Karvinen 2012, 35-37.)

Suomessa on valittava lapselle syntymässä sukupuoli. Joissakin valtioissa on syntymätodistuksessa ja passissa kolmas vaihtoehto. Vuonna 2017 Saksan uutisoitiin olevan ensimmäinen Euroopan maa, jossa sukupuolen määritelmäksi lisätään muunsukupuolisuuden vaihtoehto (mm. Dearden 2017; Kokkonen 2017). Intersukupuoliset lapset, joiden tapauksessa syntymäsu sukupuoli on epäselvä, voivat joutua jo hyvin nuorina käymään läpi sukelinkirurgiaa. Nykyisin on myös yleistymässä vanhempien mahdollisuus valita leikkaushoitojen lykkääminen siihen asti, että lapsi voi itse osallistua päätökseen. (Huuska ja Karvinen 2012, 40.)

Kasvatuksessa on tärkeää lapsen arvostaminen ja kunnioittaminen siihen katsomatta onko lapsi perinteisiä sukupuolirooleja ilmaiseva, vastakkaiselle sukupuolelle tyypilliseksi mielletyllä tavalla käyttäytyvä vai sukupuoleltaan moninainen. Sukupuolen kokemiseen tai ilmaisemiseen liittyvien seikkojen salailu muilta esimerkiksi päiväkodissa ei auta lasta. (Huuska ja Karvinen 2012, 45). Lasten leikeissä ja puheissa käsitellään tykkäämistä, rakastumista, perhemuotoja ja sitä, kenen kanssa mennään naimisiin. Lapset voivat ihastua myös samaa sukupuolta oleviin, eikä leikkimistä ja ihastumista tulisi ohjata heteronormatiiviseen suuntaan (Huuska ja Karvinen 2012, 42-43).

Lapsen sukupuoli-identiteetin kehittymistä ei voida pitää automaattisena ja se tulee nähdä aktiivisena prosessina, jossa lapsi pyrkii ymmärtämään omaa ja toisten sukupuolta sekä ilmaisemaan omaa sukupuoleen kuulumisen tunnettaan sanallisesti ja toiminnallisesti (Huuska 2011, 225).

3 SUKUPUOLISENSITIIVINEN VARHAISKASVATUS

3.1 Varhaiskasvatus palveluna

Varhaiskasvatus on alle kouluikäisen lapsen järjestettyä, tavoitteellista ja ammatillaisten toteuttamaa kasvatusta. Varhaiskasvatus perustuu oppimisen ja kasvun tukemiseen sekä hoivaan. (Hujala ym. 2007, 10.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatus määritellään päiväkodeissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena toteutettavaksi yhteiskunnalliseksi palveluksi, jonka tehtävänä on yhdessä kotien kanssa edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä. Palvelun järjestäjänä toimii kunta tai kuntayhtymä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14.)

Varhaiskasvatus on käynyt viime vuosina läpi muutoksia, kun se siirtyi hallinnollisesti opetus- ja kulttuuriministeriöön sosiaali- ja terveysministeriöstä. Muutoksen myötä varhaiskasvatus on sosiaalipalveluun kuulumisen sijaan osa kasvatus- ja koulutuspalveluja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 5.) Varhaiskasvatusta säätelevät Suomen perustuslaki, varhaiskasvatustilaki, hallintolaki, laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta sekä soveltuvin osin säännökset sosiaalihuollosta. Perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14-15.)

Suomalainen varhaiskasvatus on kehittynyt fröbeliläisestä lastentarhatraditiosta ja -pedagogiikasta behavioristisen otteen kautta kohti konstruktivistista oppimiskäsitystä. 1970-luvulla vahvistunut behavioristinen didaktiikka oli aikuisjohtoista ja pedagoginen keskustelu oli vähäistä. 1990-luvulla tähän alettiin etsiä tietoisesti muutosta konstruktivismiin tuomien näkemysten myötä, jossa lapsi nähdään aktiivisena ja vuorovaikutuksessa tietoa rakentavana toimijana. (Turja 2011, 43.) Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa linjataan

kasvatuksen päämäärät, sisällölliset orientaatiot sekä hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus ja arvot. Suunnitelmat pohjaavat teorioihin lapsen kehityksestä, vaikka niitä ei yleensä erikseen avata. Varhaispedagogiikassa on pitkälti korostunut yksilöpsykologinen ja lapsen kehitysvaiheisiin perustuva teoria. (Kronqvist 2011, 13, 17-18.)

Kasvatuksessa on aina kysymys lapsen ja kasvattavan aikuisen välillä tapahtuvasta valtasuhteesta, jota määrittävät niin kasvattajan itsensä kuin yhteiskunnalliset ja kulttuuriset näkemykset ja käsitykset lapsesta, lapsuudesta ja kasvatuksen luonteesta. Viitaten Lehtiseen (2000) voidaan nykyisen lapsuudensosiologisen näkemyksen mukaan tämä valtasuhde nähdä arjen vuorovaikutustilanteissa yhä uudelleen rakentuvana ja kaksisuuntaisena nähden niin, että lapsi on aktiivinen toimija. (Turja 2011, 42–43.)

Varhaiskasvatuksen laajasta vaikuttavuudesta nuoruusikään asti on paljon tutkimustietoa. Laadukas varhaiskasvatus hyödyttää lasta monin tavoin. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskiössä on tavoite hyvinvoivasta ja oppivasta lapsesta. Hyvinvoinnin kannalta on olennaista lapsen arvostaminen ja kuunteleminen. (Kronqvist 2011, 15.) Lapsen hyvinvointia vahvistaa ja kasvua tukee kasvatusympäristö, jossa jokaista yksilöä ja erilaisuutta kunnioitetaan. Myös tasa-arvo-asioiden ja sukupuolittuneiden käytäntöjen esiin nostaminen varhaiskasvatuksessa edistävät osaltaan arvostavaa ja kunnioittavaa ilmapiiriä. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 19.)

3.2 Tasa-arvokasvatus

Sukupuolittuneiden käytäntöjen huomioiminen on osa tasa-arvokasvatusta, jolloin kasvatuskäytäntöjä ja -tilanteita tarkastellaan useista näkökulmista ja uuden oppimisen mahdollistaen. Sukupuolittuneita käytäntöjä ja totuttuja toimintatapoja kyseenalaistetaan ja kaikille lapsille annetaan yhdenvertaiset mahdollisuudet kasvaa ja oppia sukupuolestaan riippumatta. Tämä on sekä lapsen kasvun edistämistä että kasvattajan ammatillista kehittymistä. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 27.)

Tasa-arvon edistäminen on laillinen velvoite Suomessa. Perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Laissa todetaan myös, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä. Laissa edellytetään myös sukupuolten tasa-arvon edistämistä yhteiskunnallisessa toiminnassa ja työelämässä. (Suomen perustuslaki 1999/731.) Yhdistyneiden Kansakuntien sopimus lapsen oikeuksista velvoittaa kaikkia sopimusvaltioita. Suomi on yksi yleissopimuksen sopimusvaltioista. Sopimusvaltioiden tulee taata lapsille kuuluvat oikeudet ilman lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa sukupuoleen ja muihin edellä mainittuihin seikkoihin liittyvää erottelua. (Finlex 1991/60.)

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa selvityksessä (2016) sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa tuodaan esille, että kaikille sukupuolille on luotava varhaiskasvatuksessa tasa-arvoiset lähtökohdat. Selvityksessä todetaan, että varhaiskasvatuksen tavoitteeksi kirjattu sukupuolten tasa-arvo vaatii toteutuakseen ymmärryksen sukupuolesta moninaisempaan asiana kuin jakona tyttöihin ja poikiin. Tasa-arvon edistämisen on oltava suunnitelmallista ja tavoitteellista. Selvityksessä todetaan lasten kohtelun ja toimintaympäristöjen sukupuolittuneisuus sekä varhaiskasvattajien suuri merkitys asiassa tasa-arvon edistämiseksi.

3.3 Sukupuolisensitiivisyyden käsite ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatussuunnitelmissa

Lasten tapa tuottaa sukupuolta sekä siihen liittyvät kokemukset ja ajatukset ovat moninaisia. Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa kasvattaja hyväksyy tämän ja kannustaa lasta kokeilemaan ja ihmettelemään sekä kuuntelee lasta. Stereotyyppistä sukupuoliajattelua voi kyseenalaistaa keskustelemalla lapsen kanssa ja tarkastelemalla kriittisesti perinteisiä sukupuolirooleja tarjoavia leikkejä ja tarinoita. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 283.)

Opetushallitus on laatinut ohjeita koulutuksen ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen. Niissä toiminnalliseen tasa-arvosuunnitteluun ja yhdenvertaisuuden edistämiseen kuuluu sukupuolittietoinen opetus. Tätä kuvataan muun muassa seuraavilla tavoilla: tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä niitä kyseenalaistaen ja purkaen, opetuksen ja ohjauksen käytännöissä ei ylläpidetä ja uusinneta tyttöjen ja poikien jakoa erillisiin ryhmiin, ulkoiseen sukupuoleen sosiaalistamisesta pidättäydytään, rakennetaan sukupuolten tasa-arvoa, joka kattaa myös sukupuolen moninaisuuden. Sukupuolesta määritetään, että lähtökohtaisesti se ei ole ainoastaan biologinen ja sukupuoleen liitetyt roolit ja muut tekijät kuvataan kulttuurisidonnaisiksi. Sukupuolittietoisuuteen kuuluu myös seksuaalisten suuntautumisten ja identiteettien moninaisuuden tunnistaminen. (Opetushallitus 2018.)

Uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan varhaiskasvatuksen olevan sukupuolisensitiivistä ja sen mukaan ”henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia.” Oppimisympäristöjen suunnittelusta ja kehittämisestä määritetään, että niiden on vahvistettava yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa ja tämän sanotaan mahdollistavan perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Lisäksi mainitaan henkilöstöltä edellytettävän sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30–39.)

Myös uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa opetus määritellään lähestymistavaltaan sukupuolittietoiseksi. Oppilaita tulee tukea oman sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin rakentumisessa sekä arvostamaan inhimillistä moninaisuutta. Oppilaita myös rohkaistaan tekemään valintoja ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja ja työtapojen valinnassa kiinnitetään huomiota sukupuolittuneiden asenteiden ja käytänteiden tunnistamiseen ja muuttamiseen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 28–30.) Nyt päiväkotikäiset lapset ovat pian koululaisia, joten sukupuolisensitiivisen kasvatusmallin jatkumoa varhaiskasvatuksesta kouluun voidaan pitää luontevana.

Enontekiön varhaiskasvatussuunnitelman arvopohjassa arvoiksi on määritelty turvallisuus varhaiskasvatuksessa, luottamuksellinen suhde huoltajien ja varhaiskasvattajien välillä, lapsen ja hänen perheensä yhdenvertainen kohtelu, kulttuurien ja kielten tasavertainen arvostaminen, paikallisen kulttuurin, kotiseudun ja ympäristön arvostaminen sekä lapsuuden kunnioittaminen ja toimiminen lapsen parhaaksi (Enontekiön varhaiskasvatussuunnitelma 2017-2019, 7). Sukupuolisensitiivisyyttä, sukupuolten tasa-arvoa tai sukupuolistereotyyppien rikkomista ei mainita, toisin kuin valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

Enontekiön varhaiskasvatussuunnitelmassa on kuitenkin mainintoja, jotka kuuluvat myös sukupuolisensitiivisen kasvatuksen periaatteisiin. Varhaiskasvatuksen päämäärien ja tavoitteiden osalta on mainittu yksilöllinen ja yhdenvertainen kohtelu ja myönteinen minäkuva. Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaaviin periaatteisiin on sisällytetty kulttuurisen moninaisuuden ja kielitietoisuuden otsikon alle ”kulttuurille ja moninaisuudelle annetaan tilaa”. (Enontekiön varhaiskasvatussuunnitelma 2017-2019, 7-10.)

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa on mainittu sukupuolten välisen tasa-arvon lisäksi, että on pohdittava sitä, miten sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Varhaiskasvatukseen todetaan olevan sukupuolisensitiivistä. Suunnitelmassa ilmaistaan myös vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallien sekä tapojen toimia stereotyyppisesti välittyvän lapsille. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 31.)

Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on herättänyt paljon mediahuomiota ja yhteiskunnallista keskustelua. Keskustelussa on noussut esille kysymys siitä, onko sukupuolet tarkoitus häivyttää kokonaan kasvatuksessa ja että kielletäänkö esimerkiksi sanojen *tyttö* ja *poika* käyttäminen. (mm. Krautsuk & Käkelä 2017.) Tästä ei kuitenkaan sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa ole kysymys. Opetushallituksen mukaan sukupuolitietoisuuden tavoitteena on myös lisätä tietoisuutta yhteiskunnallisista sukupuoleen liittyvistä asenteista ja odotuksista ja tehdä näkyväksi sukupuolieroa ja eriarvoisuutta. Sukupuolineutraaliudessa tämä ei toteudu. Sukupuolineutraalius häivyttää sukupuolten väliset erot ja niiden vaikutukset ja

merkitykset. (Opetushallitus 2018.) Sukupuolisensitiivisyys ei näin ollen ole sukupuolineutraaliutta.

3.4 Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tarve

Useiden varhaiskasvatuksen ja sukupuolikäsityksen yhteyttä käsittelevien tutkimusten mukaan lasten kasvatukseen vaikuttavat kasvattajien sukupuoleen liittyvät stereotyyppiset ajatukset, joita on usein vaikea tunnistaa. Näiden oletusten seurauksena lapsiin muun muassa kohdistetaan odotuksia heidän oletetun sukupuolensa perusteella. (mm. Ylitapio-Mäntylä 2009, Teräs 2010, Paju 2013.)

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa selvityksessä (2016, 16) sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa todetaan sukupuolirajojen purkamisen olevan tärkeää. Tiukkojen sukupuoliroolien todetaan olevan vahingollisia kaikille ja stereotyyppisen ja kahtiajakoisen sukupuolikäsityksen lisäävän lasten välistä kiusaamista. Selvityksessä mainitaan myös sukupuolienormien vaikuttavan kasvattajien ja vanhempien kohtaamiseen.

Leikki-ikäisten lasten kanssa tulisi käsitellä monella tavalla moninaisuutta. Se on tärkeää kaikkien lasten kannalta riippumatta siitä, kuuluuko lapsi itse vähemmistöön. Monet asiat ovat joka tapauksessa leikki-ikäiselle lapselle uusia ja ne on helppo sisäistää. Perinteisesti on saatettu ajatella, että lapsia tulisi suojella oudoilta tai kummallisilta asioilta, jotta ne eivät vahingoittaisi lapsen kehitystä. Sukupuolen moninaisuus, homoseksuaalisuus tai sateenkaariperheet eivät kuitenkaan ole itsessään pelottavia aiheita lapselle, vaan olennaista kaikkien aiheiden kohdalla on ikätasoinen käsittely. (Jämsä 2008, 211-212.)

Sukupuoliroolien on todettu edelleen määrittävän vahvasti ammatinvalintaa Suomessa (Taloudellinen tiedotustoimisto 2017) ja kansainväliset tutkimukset kertovat stereotyyppisten sukupuolikäsitysten maailmanlaajuisesta olemassaolosta (ks. esim. Saewyck 2017). Myös uusimmassa hallituksen tasa-arvo ohjelmassa linjataan, että tasa-arvon kannalta yksi suurimmista ongelmista on sukupuolen mukaan jakautuneet alat ja ammatit ja hallituskauden tavoitteina on lieventää

työmarkkinoiden jakautumista naisten ja miesten aloihin ja ammatteihin (Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016-2019).

Tätä kirjoitettaessa sukupuolisensitiivinen kasvatusta on ollut mediassa paljon esillä. Uutisoinnissa on ollut ajankohtaisena uudet tutkimustulokset siitä, että perinteiset sukupuolistereotyyppit ovat edelleen nyky-yhteiskunnassa voimissaan ja heikentävät tasa-arvon toteutumista ja vaikuttavat haitallisesti lasten ja nuorten kehitykseen. Maailman terveysjärjestö WHO ja John Hopkins –yliopisto toteuttivat 15 eri maassa tutkimuksen, jossa kartoitettiin sukupuoli-odotusten ja –roolien vaikutusta esiteini-ikäisiin. Tutkimuksessa havaittiin, että sukupuoli-roolit omaksutaan nuorina ja ne ovat samanlaisia kaikkialla maailmassa. Keskenään erilaisissa yhteiskunnissa jo hyvin nuorilla lapsilla oli sisäistettynä sama käsitys tytöistä haavoittuvina ja pojista itsenäisinä. Tutkijat esittivät, myös näkemyksen siitä, että nuorten terveysriskien taustalla on sellainen käyttäytyminen, jossa sukupuoli-roolit korostuvat. (Saewyck 2017.)

3.5 Sukupuolisensitiivisyys kasvatustyössä

Kasvatamme nyt tulevaisuuden aikuisia ja toimijoita maailmaan ja yhteiskuntaan, josta emme vielä tarkalleen tiedä. Suomalaisissa tulevaisuusraporteissa kuten myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa korostetaan lapsen hyvinvoinnin merkitystä. Hyvinvoinnin edellytyksenä on lapsen arvostaminen ja kuunteleminen. (Kronqvist 2011, 13–15.) Lapsen arvostaminen ja yksilöllinen kohtaaminen vaatii kasvattajalta lapsen identiteetin kehittymisen tukemista ilman, että lapseen kohdistuu odotuksia siitä, miten hänen tulisi sukupuolensa perusteella toimia ja käyttäytyä tai miltä näyttää.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvopohjaan on kirjattu yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus ja sen mukaan lapsella tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja muun muassa sukupuolesta ja muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Varhaiskasvatukseen tulee myös olla uskonnollisesti sitoutumatonta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 16, 19). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet toimivat ammattikasvattajan

työvälineenä ja arvioinnin perustana. Käytännön työssä sukupuolistavia toimintoja ei usein tiedosteta, eikä opetussuunnitelmaan kirjattu tasa-arvo ja yksilöllisyyden huomioiminen vielä itsessään poista niitä. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 276).

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen yksi tavoitteista on edistää sukupuolten tasa-arvoa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 15). Sukupuolten tasa-arvo on kuitenkin nähtävä laajemmin kuin pelkästään samojen mahdollisuuksien takaaminen tytöille ja pojille; todellisessa yhdenvertaisuudessa on kysymys sellaisten rajoitusten ja stereotyyppien poistamisesta, jotka estävät eri sukupuolten yksilöitä saavuttamasta täyttä potentiaaliaan (Plaster & Chiller 2005, 29).

Yleisessä keskustelussa tuodaan usein esille erityisesti poikien kaipaavan päivähoitossa ja opetuksessa miehen mallia. Käytännössä tähän sisältyy oletus siitä, että pojat kaipaavat jäämäkkyyttä ja toiminnallisuutta, jonka vain miespuoliset kasvattajat voivat heille tarjota. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 281; viitattu Hakala 2007 ja Lahelma 2009.) Femiinisyys ja maskuliinisuus eivät kuitenkaan ole sidoksissa biologiseen sukupuoleen, eikä ole tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta rakentavaa pitää ratkaisuna vallitsevien sukupuolikäsitysten uusintamista. Lasten vaatteilla, leikeillä tai leluilla ei myöskään itsessään ole sukupuolta. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 279, 281.)

Jotta kasvatusalan ammattilaisilla olisi valmiuksia kyseenalaistaa mahdollista heteronormatiivisuutta omassa ajattelussaan, tulisi omia ennakkokäsityksiä ja mielikuvia moninaisuudesta, parisuhteesta, vanhemmuudesta ja perheestä tutkiskella. Tämä kehittää omaa ammatillisuutta, ja lasten ja nuorten kasvun tukeminen ja lasten ja perheiden moninaisuuden huomioiminen edellyttävät valmiutta muokata omaa ajatusmaailmaa ja toimintaa. (Karvinen 2010, 227.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni aiheena on sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus ja sen tarkasteleminen, miten sukupuolisensitiivisyys ilmenee Enontekiön alueen varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on selvittää lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien näkemyksiä ja tietoisuutta sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta sekä siitä, millaisia sukupuolirooleja ja -odotuksia lapsille asetetaan. Stereotyyppisiä oletuksia sukupuolten kahtiajaosta ja oletusta, että siitä seuraa heteroseksuaalinen suuntautuminen kutsutaan heteronormatiivisuudeksi. Kysymyksillä pyrittiin kartoittamaan myös heteronormatiivisuuteen liittyviä näkemyksiä ja asenteita.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

Jaetaanko lapsia päiväkodin arjen käytännöissä sukupuolen perusteella?

Jaetaanko varhaiskasvatuksessa lasten leikkejä ja leluja sukupuolen mukaan?

Ilmeneekö varhaiskasvatuksessa lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien taholta erontekojen tuottamista tyttöjen ja poikien välille?

Millaisia näkemyksiä ja oletuksia varhaiskasvatuksessa lastentarhanopettajilla ja lastenhoitajilla on sukupuolesta ja sen ilmaisemisesta?

Ovatko kasvattajien näkemykset heteronormatiivisen ajattelutavan mukaisia?

4.2 Aineiston kerääminen

Tutkimuksen aineistona on Enontekiön kunnan varhaiskasvattajien vastaukset kyselytutkimukseen. Enontekiö on Suomen käsivarressa sijaitseva kunta, jolla on yhteistä valtakunnanrajaa Ruotsin ja Norjan kanssa 450 km. Enontekiö on pinta-alaltaan Suomen kolmanneksi suurin kunta ja noin 1900 asukasluvullaan se on Suomen kolmanneksi harvaan asutuin kunta. Enontekiö kuuluu saamelaiden kotiseutualueeseen. (Enontekiön kunta 2017.) Tutkimusta ja sen tuloksia

tarkasteltaessa on otettava huomioon Lapin alueen erityislaatuisuus tutkimuksen toteuttamisen kannalta; vaikka kysely lähetettiin vain 16 varhaiskasvattajalle, kattaa otokseni yhden kunnan koko varhaiskasvatustoiminta.

Tutkimus toteutettiin puolistrukturoituna kyselytutkimuksena. Tutkimuskohteeni sijaitsivat asuinpaikkaani nähden toisella puolella Suomea ja lisäksi tutkimuspäiväkodit sijaitsivat eri puolilla Enontekiön kuntaa, joten päädyin välimatkojen ja etäisyyden vuoksi kyselytutkimukseen. Aineistonkeruumenetelmänä käytin laatimaan kyselylomaketta (liite 1), joka lähetettiin sähköpostitse vastaavalle lastentarhanopettajalle, joka toimitti tulostetut kyselyt kunnan kaikkiin neljään päivähoidon pisteeseen. Näistä yksi oli päiväkotia ja kolme ryhmäperhepäiväkoteja. Vastauksia pyydettiin kaikilta 16 varhaiskasvattajalta, joista 10 vastasi. Vastauslomakkeet palautettiin suljetuissa kirjekuorissa vastaavalle lastentarhanopettajalle, joka postitti kuoret minulle.

Kyselyaineiston keräämisen tapoja on ainakin kaksi: posti- ja verkkokysely ja kontrolloitu kysely, joista kyselyni edustaa ensimmäistä. Lomakkeiden avulla voidaan kerätä tietoja tosiasioista, käyttäytymisestä ja toiminnasta, tiedoista, arvoista, asenteista sekä uskomuksista, käsityksistä ja mielipiteistä. Lisäksi saataan pyytää arvioita tai perusteluja esimerkiksi toiminnoille ja mielipiteille. (Hirsjärvi ym. 2010, 196-197.) Kyselytutkimuksessani kerättiin tietoa vastaajien toiminnasta, valmiuksista, tiedoista sekä käsityksistä ja mielipiteistä.

Tutkimuksessa aineiston analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysiä. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto tavallisesti analysoidaan teemoittelun, tyypittelun, sisällönerittelyn, diskurssianalyysin tai keskusteluanalyysin menetelmiä käyttäen (Hirsjärvi ym. 2010, 224). Kyselylomakkeeni kysymykset jakautuivat seuraaviin teemoihin. Teemat olivat

1. Kysymykset, jotka mittaavat varhaiskasvattajan sukupuolittavaa tai vastaavasti sukupuolisensitiivistä kasvatusta toiminnan tasolla. Kysymyksissä kysyttiin varhaiskasvattajilta sukupuolittavien sanojen käyttämisestä, leikkien ja lelujen jakamisesta sukupuolen perusteella, perinteisten sukupuolistereotyyppien

rikkomisesta lapsille rooleja tarjottaessa sekä kasvattajan puuttumisesta tilanteisiin, joissa lapset nimeävät jonkin asian tyttöjen tai poikien asiaksi.

2. Kysymyksiin, jotka mittaavat vastaajien näkemyksiä, käsityksiä, mielipiteitä, valmiuksia tai tietoja

- a) sukupuolesta ja sukupuolisensitiivisyydestä
- b) sukupuolen erontekijöistä ja lasten jaottelusta sukupuolen perusteella
- c) sukupuolen moninaisuudesta kertomiseen
- d) heteronormin vastaisesta kasvatuksesta

Tutkimukseni voidaan sijoittaa laadullisen tutkimuksen piiriin kuuluvaksi. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä ovat muun muassa aineiston koonti luonnollisissa, todellisissa tilanteissa, ihmisen suosiminen tiedonkeruun instrumentteina, induktiivisen analyysin käyttäminen, laadullisten metodien käyttö aineiston hankinnassa, kohdejoukon valitseminen tarkoituksenmukaisesti satunnaisotoksen sijaan, tutkimussuunnitelman muotoutuminen tutkimuksen edetessä sekä tapausten käsittely ainutlaatuisina ja sen mukainen aineiston tulkinta. (Hirsjärvi ym. 2010, 164-165; viitattu Bogdan & Biklen 1982, 39-42; Borg & Gall 1989, 385-387; Maykut & Morehouse 1994, 43-47; Patton 1983, 40-41 ja Silverman 1994, 23-29.) Kuten edellä kuvataan, tutkimukseni kohde on valittu tarkoituksenmukaisesti, kohteena on tietyn kunnan varhaiskasvattajat.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan tutkittavien määrä ei ollut suuri. Tutkimusotokseni on kuitenkin poikkeuksellinen, koska kysely lähetettiin koko perusjoukolle sen sijaan, että otos olisi poimittu perusjoukosta. Koko otoksen vastauksia ei kuitenkaan saatu, koska kaikki eivät vastanneet kyselyyn. Hyödynnän laadullisessa tutkimuksessani myös määrällisiä menetelmiä, mutta tutkimustulosten analyysin painopiste on laadullisessa tutkimuksessa.

4.3 Tulosten analyysi ja raportointi

Monivalintakysymyksiä oli yksitoista ja ne olivat väittämämuotoisia. Niiden vastausvaihtoehdot noudattivat Likert-asteikkoa. Tulosten laskeminen toteutettiin määrällistä menetelmää apuna käyttäen. Jokaisen kysymyksen kohdalla laskettiin yhteen kunkin vastausvaihtoehdon saamat vastausmäärät. Monivalintakysymysten määrälliset tulokset on raportoitu sanallisesti. Määrällisten tulosten lisäksi osa monivalintakysymysten perusteluista on esitetty suorina lainauksina.

Sisällönanalyysi on menetelmä, jossa aineisto järjestetään selkeään muotoon tyypittelyn tai luokittelun kautta. Analysoidusta aineistosta vedetään johtopäätöksiä. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 108-113.) Laadullisessa tutkimuksessa analyysin alkuvaihe sisältää aineistosta nousevien kiinnostavien seikkojen valitsemisen ja niiden erottelun aineistosta, joiden perusteella aineiston luokittelu tapahtuu. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 93-94.) Tutkimukseni analyysi poikkeaa siltä osin edellä kuvatusta, että monivalintakysymysten osalta olin osittain määritellyt luokitteluperusteet etukäteen Likert-asteikkoa noudattavia kysymyksiä muodostaessani. Avoimia kysymyksiä oli kolme. Niiden tuloksia on kuvattu sanallisesti sekä osaa vastauksista on siteerattu suorilla lainauksilla. Laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan olen kuvannut avointen kysymysten vastauksista esiin nousevia teemoja.

Määrällisten tulosten raportoinnin jälkeen (alaluvut 6.1-6.5) analysoin (alaluku 6.6) kaikkien monivalintakysymysten sekä yhden avoimen kysymyksen vastauksissa ilmenevää sukupuolisensitiivistä tai vastaavasti sukupuolinormatiivista ajattelua. Kolmesta avoimesta kysymyksestä kahden vastauksia ei ole analysoitu kyseisellä tavalla, sillä kysymykset eivät sovellu tulkintatapaan. Näistä kahdesta kysymyksestä kysymyksessä 13 kysytään vastaajien näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta käsitteenä. Näin ollen kyseessä on käsitteen määrittelyä, eikä vastaajan oman kasvatustoiminnan tai kasvatusnäkemysten kuvaamista. Kysymyksessä 14 kysytään vastaajan näkemyksiä tasa-arvoisen avioliittolain voimaan astumisesta. Kysymys mittaa enemmän vastaajien näkemysten tasa-arvonäkökulmaa ja heteronormatiivisuutta kuin sukupuolisensitiivisyyttä.

Kuten edellä mainittiin, monivalintakysymysten sekä yhden avoimen kysymyksen vastaukset on luokiteltu kolmeen kategoriaan: sukupuolinormatiivista näkemystä edustavat vastaukset, sukupuolisensitiivistä näkemystä edustavat vastaukset, sekä vastaukset, jotka eivät edusta kumpaakaan edellä mainituista kategorioista.

Avoimen kysymyksen 12 vastauksissa luokittelin sellaisten vastausten edustavan sukupuolinormatiivista näkemystä, joissa sukupuoli selitettiin ainoastaan biologisena tekijänä, synnynnäisenä ominaisuutena tai uskonnollisin selityksin. Kategoriaan, jossa vastaus edustaa sukupuolisensitiivistä näkemystä luokittelin kuuluvaksi sellaiset vastaukset, joissa sukupuolta oli kuvattu muutenkin kuin biologisena, kuten mainitsemalla myös sosiaalinen sukupuoli ja/tai kuvaamalla intersukupuolisuutta. Kategoriaan, jossa vastaus ei edusta kumpaakaan edellä mainituista luokittelin tyhjäksi jätetyt vastaukset.

Monivalintakysymysten vastausvaihtoehdoista tulkitsin vaihtoehtojen 1 ja 2 edustavan kysymyksen asettelusta riippuen joko sukupuolisensitiivistä tai sukupuolinormatiivista näkemystä. Samaa periaatetta noudattaen osassa kysymyksiä vaihtoehdot 4 ja 5 edustivat jompaakumpaa ääripäätä. Vaihtoehdon 3 tai vastaajan valinnan olla vastaamatta kysymykseen tulkitsin edustavan välimuotoa eli ei kumpaakaan näkemystä.

Taulukko 1. Esimerkki monivalintakysymysten luokittelun periaatteista.

Väittäjä	Mielestäni on aiheellista jaotella lelut tyttöjen ja poikien leluihin.					
Vastausvaihtoehdot	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Ei vastausta	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Vastausvaihtoehdon valinnut/ 10 kyselyyn vastannutta.	8	1	1	0	0	0
Luokitus	Sukupuolisensitiivistä näkemystä edustava		Ei voida luokitella edustavan kumpaakaan näkemystä		Sukupuolinormatiivista näkemystä edustava	
Kunkin luokitusvaihtoehdon saama vastausmäärä	9		1		0	

Yhdenkään vastauksen kymmenestä ei voida luokitella edustavan sukupuolinormatiivista näkemystä, yhdeksän kymmenestä vastauksesta voidaan luokitella edustavan sukupuolisensitiivistä näkemystä ja yhden vastauksen ei voida luokitella edustavan kumpaakaan.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuseetiikkaan voidaan määritellä kuuluviksi ne eettiset periaatteet, arvot, normit ja hyveet, joita tutkijan tulisi noudattaa (Kuula 2006, 23). Yleisesti omaksutun käsityksen mukaan tutkimuseettinen vastuu on tieteen sisäinen: hyvän tieteellisen käytännön vaaliminen ja väärinkäyttöihin puuttuminen ovat tutkimusorganisaatioiden ja tutkijoiden itsensä vastuulla. Tutkimuseettistä ohjausta varten perustettuja elimiä on Suomessa vain lääke- ja terveydenhuollon sekä bio- ja geeniteknikan aloilla. Muita valtakunnallisia tieteenala- tai oppiainekohtaisia tutkimuseettisiä elimiä ei ole. Tutkimuseettinen neuvottelukunta kuitenkin käsittelee yleisellä

tasolla tieteelliseen tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. (Kuula 2006, 32-34.)

Neuvottelukunnan antamat ohjeet velvoittavat Suomessa kaikkea yliopistotutkimusta ja useita ammattikorkeakouluja ja erillistutkimuslaitoksia. Näiden ohjeiden mukaisesti hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä. (Kuula 2006, 32-34.) Olen suunnitellut ja toteuttanut tutkimukseni aineiston keruun, tallentamisen ja analysoinnin näitä käytäntöjä noudattaen.

Yksi keskeisistä tutkimuseettisistä normeista on tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen. Tutkimusaineistojen yhteydessä ja lainsäädännön kannalta henkilötiedoista puhuttaessa on olennaista, voiko henkilön tunnistaa tietojen perusteella. Tutkimusaineistoissa suoria tunnisteita ovat nimi, osoite, henkilötunnus ja syntymäaika ja epäsuoria tunnisteita esimerkiksi työpaikkatiedot yhdistettyinä muihin aineistossa ilmeneviin seikkoihin. (Kuula 2006, 75-82.) Kyselyyn vastanneet palauttivat vastaukset nimettöminä kirjekuoriin.

Tyypillisesti lomakkeet sisältävät vastaajia koskevia taustakysymyksiä, kuten sukupuoli, ikä, koulutus ja ammatti (Hirsjärvi ym. 2010, 197). Tutkimuksessani mitään henkilöön liittyviä taustatietoja ei kysytty, eikä kukaan, mukaan lukien opinnäytetyön tekijä, voi tunnistaa vastaajaa. Monivalintakysely oli vastaajien anonymiteetin säilymistä takaamiseksi luotettavin vaihtoehto, haastattelujen perusteella vastauksiin viitattaessa vastaaja olisi saattanut olla tunnistettavissa asukasmäärältään pienen kunnan työntekijöiden ja asiakkaisen kesken. Likert-asteikon muotoon laadittujen monivalintakysymysten lisäksi osassa kysymyksiä pyydettiin avointen kysymysten muodossa tarkennuksia ja kuvailuja. Kyselyn avoimien kohtien siteeraukset ovat useiden vastaajien vastauksia. Myös tällä tavoin anonymiteetti pyrittiin säilyttämään.

Tutkimusaineiston luottamuksellisuus tarkoittaa sitä, että tutkijan antamaan lupaukseen aineiston käytöstä ja käyttötarkoituksesta voidaan luottaa. Vapaaehtoisuus tutkimukseen osallistumisessa on ehdoton vaatimus ja päätös osallistumisesta voidaan tehdä vasta riittävän informaation saamisen jälkeen (Kuula

2006, 87-89, 107). Kyselylomakkeen alussa olevassa informaatiossa kerrottiin vastaajille kyselyyn vastaamisen vapaaehtoisuudesta ja vastausten luottamuksellisesta käsittelystä. Analyysin jälkeen vastaukset tuhottiin asianmukaisesti niin, että tiedot pysyivät salaisina. Kyselyyn osallistuneilla oli mahdollisuus ottaa halutessaan yhteyttä opinnäytetyön tekijään keskustellakseen tutkimuksesta ja esittääkseen kysymyksiä. Myös nämä seikat informoitiin kyselyn vastaajille. Yhteydenottoja ei tullut.

5 TULOKSET

5.1 Varhaiskasvattajien käsityksiä sukupuolesta ja sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta

Varhaiskasvattajilta kysyttiin heidän näkemyksiään sukupuolesta käsitteenä ja siihen liitetyistä seikoista. Puolessa vastauksissa sukupuoli määriteltiin laajemmaksi ominaisuudeksi ja käsitteeksi kuin perinteisessä mies-nainen -jaottelussa. Määritelmässä mainittiin sosiaalinen ja/ tai itsekoettu sukupuoli tai kuvailtiin intersukupuolisuutta ja sukupuolen korjausta. Toisin sanoen, kyseisissä vastauksissa sukupuolta määriteltiin muillakin kuin biologisilla tekijöillä. Muun muassa sukupuoleuden määrän kuvattiin vaihtelevan suuresti ja olevan sidoksissa ihmisen omaan kokemukseen. Lähes kolmasosassa vastauksia sukupuoli määriteltiin kaksijakoisesti. Sukupuolta kuvattiin ainoastaan biologisena ominaisuutena tai uskonnollisen määritelmän kautta synnynnäisenä ja muuttumattomana. Viidesosa vastaajista ei vastannut kysymykseen.

Sukupuolielimet. Miehet ja naiset ovat erilaisia. Tätä täytyisi miettiä pitkällä aikavälillä...

Sukupuolen mukaan ihmiset määritellään miehiksi ja naisiksi. Mielestäni sukupuoleuden määrä vaihtelee suuresti. Jotkut ovat enemmän naisellisia tai miesmäisiä, sekä naiset että miehet. Luulen että jokainen kokee sukupuoleuden eri tavalla.

Vastaajilta kysyttiin, mitä he näkevät sukupuolisensitiivisyyden tarkoittavan varhaiskasvatuksen yhteydessä. Lähes puolessa vastauksista nousi esiin se, ettei sukupuolen perusteella erotella lapsia ja lähes kolmasosassa vastauksista oli viittaus sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Muita esiin nousevia teemoja, jotka kumpikin nostettiin esiin kahdessa vastauksessa, olivat perinteisten sukupuolistereotyyppien vastaisen toiminnan salliminen lapsille sekä lapsen tukeminen ja kannustaminen juuri sellaisena kuin hän on. Maininnan sai myös lapsen itsensä itselleen määrittämä sukupuoli.

Sukupuolten välistä tasa-arvoa ja valinnan vapautta. Myös sitä ettei oletus lapsen kyvyistä, taidoista, persoonallisuudesta ja kiinnostuksen kohteista ole tietynlainen hänen sukupuolen perusteella. Ei omia leluja vain tytöille/pojille. Ei anneta mahdollisuutta olettaa olevan väärin pojan leikkiä äitiä ym. Mahdollisuus lapsen kehittää itseään omaan haluamaansa suuntaan. Lapsi itse määrittää itselleen oman sukupuolen. Kannustamista lasta, meni mihin suuntaan vain.

Edellä kuvatun kysymyksen ja sen vastausten perusteella sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen myönteisesti suhtautuviksi voidaan tulkita kahdeksan kaikista kymmenestä vastaajasta. Kuitenkin tulos on ristiriitainen. Yksi kyseisestä kahdeksasta vastaajasta oli lisäkommenteissa esittänyt näkemyksiä, joista käy ilmi, ettei vastaaja hyväksy yleisemmällä tasolla sukupuolen moninaisuutta.

Yksi vastaajista ei nähnyt sukupuolisensitiivisyyttä kasvatuksessa tarpeellisena. Vastauksessa esitettiin asia ylikorostamisena, joka johtaa ongelmiin.

Turhaa [.]. Kun siitä tehdään ”asia” niin kaikki korostuu ja niin tulee ongelmia. Lasten maailmassahan kaikki on mahdollista ja normaalia ilman aikuisten turhia ehdollistamisia.

Yhdessä vastauksessa sukupuolisensitiivisen kasvatusta kritisoitiin. Vastaaja käsitti, että sukupuolisensitiivisyyteen sisältyy sukupuolittavien sanojen kieltäminen kokonaan. Näin ollen sukupuolisensitiivisyys tulkittiin sukupuolineutraaliudeksi. Näkemystä perusteltiin sillä, että Lapissa yleensä syntyy tyttö tai poika.

5.2 Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolinormatiivisuus varhaiskasvattajien toiminnassa

Kysymyksissä kartoitettiin vastaajien kokemuksia omasta toiminnastaan kasvatustyössä sukupuoliroolien toisintamisessa tai vastaavasti niiden rikkomisessa. Lähes kolmasosa vastasi käyttävänsä päiväkodin arjessa usein sanoja ”tyttö” ja ”poika” ja lähes kolmasosa ilmaisi päinvastaisen kokemuksen eli ei kokenut käyttävänsä sukupuolittavia sanoja usein. Lähes kolmasosa vastaajista ei ollut samaa, eikä eri mieltä asiasta. Muista puhuttelutavoista kuin sukupuolittavien sanojen käyttämisestä annettiin esimerkkinä muun muassa lasten nimien

käyttäminen. Tilanteita, joissa lapsia kutsuttiin tytöiksi tai pojiksi, kuvailtiin olevan esimerkiksi tilanteet, jolloin paikalla on vain jommankumman sukupuolen edustajia.

Käytän lasten nimiä.

Harvemmin käytän ”tytöt, pojat”. Usein paikalla ei silloin ole toista sukupuolta jos käytän.

Lähes puolet varhaiskasvattajista vastasi kieltävästi siihen, että kannustaa lapsia ottamaan leikeissä tai esityksissä vastakkaisen sukupuolen rooleja ja lähes kolmasosa ei ollut samaa, eikä eri mieltä. Lähes kolmasosa vastasi kannustavansa lapsia tässä asiassa. Tulos on osassa vastauksista ristiriidassa avoimessa kohdassa esitettyjen perustelujen kanssa. Osa niistä vastaajista, jotka olivat väittämän kanssa täysin tai osittain eri mieltä perustelivat vastaustaan sillä, että lapset saavat itse valita tai ettei heitä kielletä, eikä myöskään kannusteta. Näin ollen, osa vastaajista, jotka eivät kokeneet kannustavansa lapsia vastakkaisen sukupuolen rooleihin kuitenkin salli lapsille sukupuolen ilmaisun vapauden. Tilanteita kuvailtiin muun muassa seuraavalla tavalla.

Meillä siihen ei erikseen tarvi kannustaa, leikit ovat luonnostaan ns. ”sekaisin” aina.

Vastausten yleiseksi linjaksi (yhdeksän kaikista kymmenestä vastaajasta) muodostui, että kasvattajien mielestä lasten tulee saada valita lelunsa itse sukupuolesta riippumatta ja ettei leluja jaotella sukupuolistereotyyppisesti. Lelujen kuvailtiin kuuluvan kaikille lapsille ja mieluisen lelun valitsemisen sanottiin olevan helppoa ilman turhaa jaottelua. Päiväkodin leikkitilanteiden järjestämiseen liittyen kerrottiin muun muassa, että yleensä lasten leikkiessä pienissä ryhmissä ryhmään kuuluu poikia ja tyttöjä ja että leikkejä vaihdellaan ja jokainen saa vuorolleen valita mitä leikitään.

Yksi varhaiskasvattaja mainitsi itse nimeävänsä leluja eri sukupuolille tarkoitetuiksi leluiksi, mutta kertoi toimivansa kasvatustyössään tämän jaottelun vastaisesti. Kuitenkin vastaajan kuvaama kasvatustoiminta sisälsi sukupuolistereotyyppistä jaottelua puheen tasolla.

Saatan sanoa esim. nukesta, että se on tyttöjen lelu mutta sanon myös, että yhtä hyvin pojat voi sillä leikkiä niin kuin tytötkin pysyillä.

Kysyttäessä lasten välisiin tilanteisiin puuttumisesta siten, että lapsille kerrotaan, ettei ole tyttöjen ja poikien asioita, jos lapsi nimeää jonkin asian tyttöjen tai poikien jutuksi, puolet varhaiskasvattajista vastasi myöntävästi. Viidesosan vastaus oli päinvastainen ja loput eivät olleet samaa, eivätkä eri mieltä. Tulos on kuitenkin tulkittavissa siten, että yli puolet vastaajista kannatti jokaisen lapsen oikeutta omaan mieltymykseensä sukupuolesta riippumatta. Tämä tulkinta voidaan tehdä sen perusteella, että ne vastaajat, jotka olivat jokseenkin tai täysin eri mieltä väit-tämän kanssa, ilmaisivat kuitenkin tukevansa lapsen omaa valintaa.

Tällainen tilanne menee jo osaksi kiusaamisen puolelle ja tilan-teeseen on toki puututtava. Kerron että myös Martta voi leikkiä tietyillä leluilla, kyllä Martallakin voi olla tiettyjä vaatteita. Enem-män perustelen asiaa, että kyse jokaisen omasta valinnasta. (En siis niinkään puutu sukupuoleen)

5.3 Varhaiskasvattajien näkemyksiä sukupuolesta erontekijänä, jaottelusta suku-puolen perusteella ja sukupuolen moninaisuudesta

Kysyin varhaiskasvattajilta heidän näkemyksistään sukupuolesta erontekijänä lasten välillä sekä tarpeellisuudesta rakentaa tai ylläpitää sukupuolijakoa. Lähes puolet vastaajista oli sitä mieltä, että tyttöjen ja poikien leikeissä on eroja ja puolet vastaajista ei ollut samaa, eikä eri mieltä. Suurin osa vastaajista ei ollut sitä mieltä, että tyttöjen ja poikien olisi tarpeellista sijoittua erikseen vaatteiden vaihdon yhteydessä.

Kysyin varhaiskasvattajilta heidän valmiuksistaan kertoa lapsille ikätasoisesti su-kupuolen moninaisuuteen liittyvistä asioista. Suurin osa vastaajista ei kokenut omaavansa valmiuksia kertoa lapsille sukupuolen moninaisuudesta tai sukupuolen korjauksesta. Sukupuolen moninaisuudesta lapsille kertomista havainnollistin antamalla esimerkin, että lapsille voi kertoa, että kaikki ihmiset eivät ole välttä-mättä miehiä tai naisia, vaan joku voi olla myös jotakin siltä väliltä. Sukupuolen

moninaisuudesta lapsille ikätasoisesti kertomisesta käytin seuraava esimerkkiä: ”Joku voi syntyä pojaksi, mutta tuntee, että hänen kuuluisi olla oikeasti tyttö. Silloin ihminen voi aikuisena korjata itsensä miehestä naiseksi. Tai toisinpäin.”

Vastausten perusteluissa nousi useita eri teemoja esille. Lähes puolet vastaajista koki, että heiltä puuttui tietoa ja/ tai ymmärrystä sukupuolen korjaamisesta. Vastausten joukossa oli myös maininta siitä, että asian käsittely vaatisi yhteistyötä huoltajien kanssa. Aiheen käsittelyn myös ilmaistiin olevan lasten kohdalla tarpeellista. Aiheen myös mainittiin olevan osa yleisemmän tason suvaitsevaisuuskasvatusta. Edelliselle päinvastaista näkökulmaa edusti näkemys siitä, että lapsen biologista sukupuolta tulisi vahvistaa sekä sukupuolen myöhemmän kehityksen kuvaaminen yksilön päätöksenä. Yli puolessa vastauksista oli havaittavissa näkökulma, jonka mukaan sukupuolen moninaisuutta ei ole syytä ottaa esille lasten kanssa ilman erityistä syytä.

Vastauksia esimerkiksi perusteltiin sillä, että varhaiskasvattaja ei ollut tullut ajatelleeksi asiaa tai ettei hänellä ollut kokemusta keskustelemisesta aiheesta lasten kanssa. Aiheen käsittelyn myös ilmaistiin olevan liian varhaista päiväkotikäisten kanssa, lasten arveltiin hämmentyvän aiheesta tai aiheen käsittelyä pidettiin tarpeellisenä vain siinä tapauksessa, mikäli se liittyisi johonkin ryhmän lapsista. Yhdessäkään vastauksessa vastaaja ei oma-aloitteisesti ilmaissut pitävänsä tärkeänä sukupuolen moninaisuudesta kertomista lapsille. Vastauksissa ei myöskään mainittu, että aihe kuuluisi kaikille lapsille tai että aihe kuuluisi osaksi tasa-arvokasvatusta.

5.4 Heteronormatiivisuus varhaiskasvattajien kasvatustajatteluissa

Lähes kolmasosa vastaajista oli sitä mieltä, että lapsille tulisi lukea kirjoja, joissa tarinan vanhempina on kaksi äitiä tai kaksi isää. Hieman yli puolet ei ollut asiasta samaa, eikä eri mieltä. Hieman yli puolet vastaajista koki omaavansa valmiuksia kertoa lapsille, että myös kaksi naista tai kaksi miestä voivat mennä keskenään naimisiin ja lähes kolmasosa ei ollut samaa eikä eri mieltä. Vastauksista, joiden

perusteella vastaajan voidaan tulkita suhtautuvan myönteisesti asiaan ovat esimerkkeinä seuraavat.

Pystyn kertomaan lapsille erilaisista perheistä, ja että joissakin perheissä voi olla kaksi äitiä tai isää ja joissakin perheissä voi olla vain yksi vanhempi.

Olen selittänyt asiaa jo lapsille. Kodin kanssa tehtävä yhteistyö tärkeää, lapsien tulee saada kuitenkin tietää tällaisista asioista.

Lähes puolet vastaajista ilmaisi näkökulman, jonka mukaan kyseessä ei ole asia, josta kaikkien lasten kuuluisi tietää. Näkemysten perusteluiksi esitettiin, että asiasta on syytä kertoa lapsille vain tarvittaessa tai vastauksessa ilmaistiin, ettei vastaaja itse hyväksy samaa sukupuolta olevien avioliittoa. Viimeksi mainittuun liittyen, vastauksessa todettiin, ettei vastaaja voi kertoa lapsille, että samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat mennä naimisiin, mutta voi tuoda esille, että näin siitä huolimatta tehdään. Kyseisissä näkemyksissä oletusarvona on heteroseksuaalisuus ja muunlaiset parisuhteen ja seksuaalisen suuntautumisen muodot poissuljetaan. Näkemykset edustavat heteronormatiivista ajattelutapaa.

On valmiuksia mutta en ala oma-aloitteisesti kertomaan jos lapsi ei siitä asiasta kysy.

Viidesosa vastaajista ei nähnyt sillä olevan vaikutusta lapsen kehityksen kannalta onko vanhempina heteropari, naispari vai miespari ja viidesosa oli päinvastaista mieltä. Lähes kolmasosa ei ollut samaa eikä eri mieltä asiasta. Toisilleen vastakkaista näkökulmaa edustivat kaksi vastausta, joissa toisessa esitettiin näkemys siitä, että samaa sukupuolta olevilla pareilla on paremmat lähtökohdat vanhemmuuteen ja toisessa lapsen vanhempien nähtiin automaattisesti muodostuvan äidistä ja isästä. Viimeksi mainitussa vastauksessa oli nähtävissä ajattelutapa, jonka mukaan jokaisella lapsella on äiti ja isä. Vastaaja esitti, että lapsi on seurausta naisen ja miehen välisestä rakkaudesta. Näin ollen, vastauksessa määriteltiin lapsen todellisiksi vanhemmiksi ainoastaan biologiset vanhemmat ja oletuksena nähtiin heidän välinen rakkaussuhteensa. Näkökulmassa suljetaan pois vanhemmuuden ja perheiden muut muodot ja esitetään tarkasti rajattu oletus lapsen alkuperästä. Vastakkaista näkökulmaa edustavassa vastauksessa

puolestaan oletusarvona oli, samaa sukupuolta olevien parien lapsi on aina aidosti toivottu.

Vastaajien näkemyksissä tasa-arvoisen avioliittolain voimaan astumisesta Suomessa 2017 oli suurta hajontaa. Suurin osa vastauksista edusti näkemystä, jossa tasa-arvoa kannatettiin. Lähes kolmasosa vastaajista ilmaisi erikseen tämän olevan positiivinen muutos. Kyseisissä vastauksissa erilaisuutta kuvattiin rikkaudeksi, viitattiin tasa-arvoon ja jokaisen oikeuteen olla sellainen kuin on ja avioliiton kuvattiin kuuluvan kaikille. Lähes puolessa vastauksista nousi esiin näkemys, jossa asian hyväksyminen ilmaistiin me-muut -asetelman kautta; asian kuvattiin olevan ok, sen ei ajateltu vaikuttavan muihin tai ilmaistiin, että aihe on liikaa esille nostettu siitä huolimatta, että jokaisen tulee saada olla, kenen kanssa haluaa. Yksi vastaajista koki, ettei henkilökohtainen näkemys vaikuta hänen toteuttamaansa varhaiskasvatustyöhön, eikä halunnut vastata kysymykseen. Kaksi vastauksista poikkesi muista, niissä ilmaistiin selkeästi vastustus tasa-arvoista avioliittolakia kohtaan.

5.5 Tulosten yhteenveto

Kokoavana analyysinä olen tulkinnut kaikkien monivalintakysymysten sekä yhden avoimen kysymyksen vastauksissa ilmenevää sukupuolisensitiivistä tai vastaavasti sukupuolinormatiivista ajattelua. Kysymysten vastaukset on analyysissä luokiteltu kolmeen kategoriaan: sukupuolinormatiivista näkemystä edustavat vastaukset, sukupuolisensitiivistä näkemystä edustavat vastaukset, sekä vastaukset, jotka eivät edusta kumpaakaan edellä mainituista kategorioista. Yhteensä kaikista vastauksista, jotka oli luokiteltu kyseisellä tavalla (10 vastaajaa, 12 kysymystä) 42,5 % vastauksista edusti sukupuolisensitiivistä näkemystä, 25 % sukupuolinormatiivista näkemystä ja 32,5 % luokiteltiin kategoriaan, jossa vastaus ei edusta kumpaakaan näkemystä.

Lisäksi tulkitsin kaikkia kyselyn vastauksia vastaajakohtaisina kokonaisuuksina. Suurin osa vastaajista suhtautui myönteisesti sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen. Tämä johtopäätös voidaan tehdä, mikäli myönteisyydeksi tulkitaan

positiivisten ilmauksien lisäksi myös se, ettei sukupuolisensitiivistä kasvatusta ole erikseen kritisoitu. Lähes kolmasosa vastaajista suhtautui kielteisesti yhtä tai useampaa sukupuolisensitiivisen kasvatuksen osa-aluetta kohtaan ja esitti kritiikkiä aiheesta. Lähes kolmasosa vastaajista ilmaisi erikseen positiivisen suhtautumisen sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen peräänkuuluttamalla lisätiedon tarpeellisuutta ja/ tai mainitsemalla sen, että asiassa on menty eteenpäin kunnassa.

Opinnäytetyöni tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että lelujen ja leikkien jakamisen, leikkien pariin ohjaamisen sekä roolien tarjoamisen osalta sukupuolistereotyypistä jaottelua ilmeni vähän. Etenkin lelujen jakamiseen liittyen kasvattajien näkemykset olivat selkeän sukupuolisensitiiviset. Myös lasten jaottelu päiväkodin arjen käytännöissä sukupuolen perusteella oli vastaajien näkemysten mukaan vähäistä. Yksikään kyselyyn vastanneista varhaiskasvattajista ei erikseen ilmaissut kannattavansa lasten jaottelemista tyttöihin ja poikiin tai tarjonnut ”pojat on poikia” -tyyppisiä kuvauksia sukupuolten välisistä eroista. Näin ollen selkeää erontekojen tuottamista tyttöjen ja poikien välillä ei ilmennyt. Vastauksissa yleiseksi linjaksi muodostui varhaiskasvattajien näkemys siitä, että jokainen lapsi saa syntymäsukupuolestaan riippumatta valita kiinnostuksen kohteensa ja ilmaista itseään.

Vastaajien käsitykset sukupuolesta vaihtelivat. Puolet kyselyyn vastanneista kuvasi sukupuolta muillakin kuin biologisilla, syntymässä määritetyn sukupuolen mukaisilla tekijöillä. Toisin sanoen, puolet varhaiskasvattajista, mukaan lukien kysymykseen vastaamatta jättäneet, ei maininnut sukupuolen moninaisuutta, sukupuoleen liittyviä rooleja tai sukupuolistereotyyppien olemassaoloa. Yhdessäkään vastauksessa vastaaja ei oma-aloitteisesti ilmaissut pitävänsä tärkeänä sukupuolen moninaisuudesta kertomista lapsille. Vastauksissa ei myöskään mainittu, että aihe kuuluisi kaikille lapsille tai että aihe kuuluisi osaksi tasa-arvokasvatusta.

Sen lisäksi, että sukupuolen ymmärretään olevan moninainen, kuuluu sukupuolisensitiivisyyteen myös seksuaalisten suuntautumisten ja identiteettien moninaisuuden huomioiminen. Hieman yli puolet kasvattajista koki omaavansa valmiuksia kertoa lapsille, että myös samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat mennä keskenään naimisiin. Vain hieman alle kolmasosa vastaajista oli sitä mieltä, että

lasten tulisi saada kuulla myös tarinoita, joissa perheessä on kaksi äitiä tai isää. Näkemykset siitä, onko vanhempien sukupuolella vaikutusta lapsen kehitykseen, jakaantuivat, eikä selkeää linjaa ollut havaittavissa. Suurin osa vastaajista ei kokenut omaavansa valmiuksia kertoa lapsille sukupuolen moninaisuudesta tai sukupuolen korjauksesta. Kaksi kaikista kymmenestä vastaajasta ilmaisi vastustavansa tasa-arvoista avioliittolakia. Voidaan todeta, että kasvattajien näkemyksissä ilmeni sekä heteronormatiivista, että heteronormin vastaista ajattelua.

6 POHDINTA

6.1 Johtopäätökset

Tutkimukseni kohteena olleessa Enontekiön kunnassa varhaiskasvatus ei ole selkeän sukupuolisensitiivistä, eikä myöskään sukupuolinormatiivista. Joillakin kasvatustoiminnan ja kasvatusajattelun osa-alueilla, kuten leikkien ja lelujen jaottelussa ja lasten sijoittelussa arkikäytännöissä kasvatus oli sukupuolisensitiivistä; kasvattajat eivät kuvailleet jakavansa lapsia tyttöihin ja poikiin. Suurin osa vastaajista ei kokenut omaavansa valmiuksia kertoa lapsille sukupuolen moninaisuudesta. Enemmistö kasvattajien näkemyksistä ei myöskään edustanut ajattelutapaa, jossa seksuaalisten identiteettien variaatio olisi luonnollinen osa kaikille lapsille esiin tuotavaa moninaisuutta.

Suurimman osan vastaajista voidaan todeta suhtautuvan myönteisesti sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen, kun myönteisyydeksi tulkitaan positiivisten ilmausten lisäksi se, ettei asiaa kohtaan esitetty kritiikkiä. Aikaisemmissa opinnäytetöissä on saatu samansuuntaisia tuloksia. Varhaiskasvattajien myönteisen suhtautumisen sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen tai kasvattajien toimimisen sukupuolistereotypioita uusintamatta ovat todenneet tutkimustulostensa perusteella ainakin Essi Mäki-Mantila ja Ella Tiisjärvi (2017), Saana Hannonen ja Elisa Kaupila (2016), Sara Åker-Harju (2016), Hanna Hagman ja Krista Lahti (2015), Filippa Hyvärinen ja Fanny Hyvärinen (2014). Osassa opinnäytetöitä tutkimuskohteena olleet päiväkodit osallistuivat varhaiskasvatuksen piirissä tapahtuvaan tasa-arvo-hankkeeseen, millä voi osittain olla vaikutusta tuloksiin. Tutkimukseni mittaria kriittisesti tarkasteltaessa on syytä kuitenkin pohtia, voidaanko myönteiseksi suhtautumiseksi tulkita sitä, ettei asiaa ole kritisoitu.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ja opetushallituksen ohjeissa kasvatusta linjataan sukupuolisensitiiviseksi ja siihen liittyen sukupuolen ja seksuaalisten suuntautumisten moninaisuus tulee ottaa huomioon (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30-39; Opetushallitus 2018). Tutkimustulosten perusteella

Enontekiön varhaiskasvatus ei ole täysin linjassa tämän kanssa; kasvatusta ei voitu määritellä pääosin sukupuolisensitiiviseksi, eikä pääosin heteronormatiivisuutta kyseenalaistavaksi. Lähes puolet vastaajista ilmaisi näkemyksiä, joiden mukaan seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta ei ole tarpeellista tuoda lasten tietoisuuteen ilman erityistä syytä. On laajalti tunnustettu, että moninaisuuden käsittely lasten kanssa myös edellä mainittujen aiheiden osalta on tärkeää ja hyödyllistä.

Luvussa 4 todettiin, että Enontekiön varhaiskasvatussuunnitelmassa 2017-2019 ei mainita sukupuolisensitiivisyyttä tai -tietoisuutta, eikä sukupuolten välistä tasa-arvoa. Vertailukohteena, esimerkiksi Rovaniemen kaupungin ja Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmissa mainitaan sukupuolten välinen tasa-arvo, sukupuolen moninaisuus ja varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisyys. Kuntien varhaiskasvatussuunnitelmat perustuvat opetushallituksen laatimaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittaa varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kaikki edellä mainitut sukupuolisensitiivisyyteen liittyvät seikat mainitaan. Voidaankin pohtia miksi sukupuolisensitiivisyyttä ja siihen liittyviä osa-alueita ei mainita kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa. Tutkimustulosten perusteella voidaan myös pohtia vaikuttaako kyseinen linjaus käytännön varhaiskasvatustyöhön.

Tasa-arvolaki velvoittaa varhaiskasvatusta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 15). Lain tarkoituksena on naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämisen lisäksi myös estää sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisemiseen perustuva syrjintä (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 2014/1329). Suurin osa tutkimukseen osallistuneista varhaiskasvattajista ei kokenut omaavansa valmiuksia kertoa lapsille sukupuolen moninaisuudesta. Esitänkin kysymyksen siitä, tarjoaako kunnan varhaiskasvatus lapselle, joka myöhemmin elämässään käy läpi sukupuolenkorjausprosessin monipuolisia malleja vahvan itsetunnon rakentamiseen. Voidaan myös pohtia, saavatko kaikki lapset valmiudet kohdata laajasti moninaisuutta.

Tutkimustulosten perusteella voidaan kuitenkin myös todeta, että varhaiskasvattajat vaikuttivat kyseenalaistavan sukupuolistereotypioita, kun kyseessä oli perinteiset oletukset tyttöjen ja poikien ulkonäöstä ja leikkien jakautumisesta. Vastauksissa vallitsi yhdenmukaisuus sen osalta, että jokainen lapsi saa ulkoisesta sukupuolestaan riippumatta näyttää miltä haluaa ja leikkiä mitä haluaa. Voidaankin vetää johtopäätös, että tältä osin viralliset linjaukset kasvatuksen sukupuolisen-sitiivisyydestä vaikuttavat toteutuvan kunnan varhaiskasvatuksessa.

Suurin osa varhaiskasvattajien vastauksista edusti näkemystä, jossa tasa-arvoista avioliittolakia pidettiin positiivisena muutoksena. Pienessä osassa vastauksia ilmeni näkemyksiä, joissa sukupuolen moninaisuutta ja yksilön oikeutta mennä naimisiin sukupuolesta riippumatta ei henkilökohtaisesti hyväksytty. Työntekijän oma arvomaailma ei välttämättä näy kasvatustyössä, mutta voidaan pohtia, tulisiko kunnallista varhaiskasvatustyötä tekevän sitoutua myös henkilökohtaisesti varhaiskasvatuksen arvoihin. Aikaisemmissa tutkimuksissa on ollut myös näyttöä siitä, että vaikka kasvattajat pitäisivät päiväkotikasvatusta tasa-arvoisena, on tarkempi analyysi päiväkodin arjesta osoittanut, ettei varhaiskasvatus ole sukupuolen kannalta täysin tasa-arvoista (mm. Teräs 2010). Kasvattajien lapsiin kohdistamista odotuksista sukupuolen perusteella on aiempaa tutkimusnäyttöä (Lappalainen 2006; Värtö 2000; Ylitapio-Mäntylä 2009).

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa selvityksessä sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa (2016, 5) korostetaan, että vaikka käytännön tasolla tasa-arvo mielletään usein itsestään selväksi lähtökohdaksi ja jo saavutetuksi, osoittavat kotimaiset ja kansainväliset tutkimukset muuta. Tasa-arvon merkitystä omassa toiminnassa ja sen edistämistä mietitään harvoin varhaiskasvatuksessa. Tutkimusaihe tarjoaakin jatkotutkimusmahdollisuuksia päivähoiton arjen havainnoinnissa.

Lähes puolet vastaajista tunnisti lisätiedon tarpeensa, mikä voidaan tulkita ammatillisen reflektion merkiksi. Tutkimustulosten perusteella voidaan pohtia, millaista tietoa tutkimuskohteena olleen kunnan varhaiskasvattajat tarvitsisivat työnsä tueksi. Lisätiedolle vaikuttaisi olevan tarvetta erityisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyen sekä näiden yhteydestä tasa-arvo- ja

yhdenvertaisuuskasvatukseen. Myös Mäki-Mantila ja Tiisjärvi (2017) ovat todenneet opinnäytetyönsä tutkimustulosten perusteella tarpeellisuuden varhaiskasvattajien saamalle lisätiedolle sukupuolisensitiivisyydestä. Varhaiskasvattajien tiedonsaanti tasa-arvokasvatuksesta ja sukupuolisensitiivisyydestä oli vähäistä ja vaikutti olevan kasvattajien omalla vastuulla. Myös Åker-Harjun (2016) opinnäytetyössä selvisi, että varhaiskasvattajat kokivat tarvetta tietojensa päivittämiselle tasa-arvokasvatuksen teemoista, joihin myös sukupuolisensitiivisyys kuuluu. Hagman ja Lahti (2015) totesivat opinnäytetyönsä tutkimustulosten perusteella, että sukupuolisensitiivisyys oli käsitteenä kaikille työntekijöille melko vieras.

6.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyys toteutui asiaan kuuluvalla tavalla kaikilla osa-alueilla eli aineiston hankinnassa, tutkittavien informoinnissa, anonymisoinnissa ja tietosuojassa. Tutkimuskohteena olleen kunnan varhaiskasvattajat osoittivat rohkeutta osallistuessaan kyselyyn, jonka aihe on yhteiskunnallisesti näkyvä ja asiaan liittyvät muutokset varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ovat tuoreita. Tutkittavien anonymiteetti säilytettiin siteeraamalla useiden vastaajien nimettömiä vastauksia, eikä minkäänlaisia taustatietoja kysytty. Myös luottamuksellisuuden ja vapaaehtoisuuden suhteen noudatettiin tutkimuseettisiä periaatteita.

Kaikkien tutkimusten kohdalla tulee arvioida tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen toistettavuutta eli kykyä antaa tuloksia, jotka eivät ole sattumanvaraisia. Validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen arvioimista sen kannalta, onko menetelmällä onnistuttu mittaamaan sitä, mitä oli tarkoituksena mitata. (Hirsjärvi ym. 2010, 231-232.) Arvioin tutkimukseni hyvin toistettavaksi; Likertasteikon muotoon laaditut kysymykset ovat selkeitä ja tarkkoja sekä vastaamisen että analyysin kannalta. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston luokittelu on merkittävässä asemassa. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on olennaista tarkka selostus luokittelun perusteista. (Hirsjärvi ym. 2010, 232.) Olen selostanut luokittelun perusteet tarkasti tutkimuksen toteuttamisen kuvailun yhteydessä.

Tutkimukseni validiteettia arvioitaessa on tarkasteltava käyttämäni tutkimusmenetelmää ja mittaria. Tutkimukseni ei kattanut havainnointia tai videointia, joten tulokset perustuvat vastaajien subjektiivisten näkemysten ja kokemusten esittämiseen ja niiden pohjalta tehtyyn analyysiin. Kasvatustyön käytännöissä ilmenevää sukupuolisensitiivisyyttä tai -normatiivisuutta onnistuttiin arvioni mukaan mittaamaan siltä osin hyvin, että vastaajat vastasivat useampaan asiaa mittaavaan monivalintakysymykseen, joiden tulosten luokittelu on toteutettu johdonmukaisesti. Vastaajille myös annettiin mahdollisuus perustella vastauksiaan monivalintakysymyksiin sanallisesti. Tämä poisti osaltaan väärin ymmärtämisen riskiä tulosten tulkinnan suhteen. Kyselytutkimus ei kuitenkaan ollut arvioni mukaan paras mahdollinen mittari varhaiskasvattajien toiminnassa ilmenevien sukupuolisensitiivisten tai sukupuolinormatiivisten käytäntöjen mittaamiseen. Lisäksi aiheetta mittaavien kysymysten määrä olisi saanut olla kyselyssä suurempi.

Varhaiskasvatuksen arjen lisäksi olen analysoinut sukupuolisensitiivisten kasvatuseriaatteiden näkymistä kasvattajien esittämässä käsityksissä ja näkemyksissä. Tavoitteena oli mitata, millaisia näkemyksiä ja oletuksia varhaiskasvatuksessa lastentarhanopettajilla ja lastenhoitajilla on sukupuolesta ja sen ilmaisemisesta sekä kasvatuseriaatteen heteronormatiivisuutta. Tutkimuskysymyksistäni onnistuttiin arvioni mukaan mittaamaan tätä osa aluetta edellä kuvattua paremmin.

Koska tutkimusotos käsittää vain 10 vastaajaa, oli anonymiteetin säilymisen vuoksi taustatietojen kysyminen jätettävä kokonaan pois. Mikä tahansa taustatieto, kuten ikä tai koulutustausta olisi saattanut tehdä vastaajasta tunnistettavan. Tämä tekee tutkimustulosten analysoinnista osittain suppean, koska tuloksia ei voida vertailla keskenään esimerkiksi kunnan varhaiskasvatuksen eri toimipisteiden tai eri koulutustaustan omaavien varhaiskasvattajien välillä. Tutkimustuloksiani ei voida yleistää koskemaan laajemmin varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisyyttä; vaikka kysely lähetettiin yhden suomalaisen kunnan kaikille varhaiskasvattajille eli otos edusti samalla koko tutkimusryhmää, on aineisto silti pieni.

Laajemman kokonaiskuvan saaminen Enontekiön varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisyydestä vaatisi monipuolisempia tutkimusmenetelmiä.

Jatkotutkimusmahdollisuuksia tarjoaa myös saamelaisen varhaiskasvatuksen tutkiminen moninaisuus- ja tasa-arvokasvatuksen näkökulmasta. Olisi mielenkiintoista tehdä vertailua siitä, miten se näyttäytyy verrattuna sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen.

6.3 Ammatillinen kasvu

Koen opinnäytetyöprosessin olleen ammatillisen kehittymiseni kannalta tärkeä. Opinnäytetyöni aihe liittyy moniin sosionomin osaamisvaatimukseen eli kompetensseihin. Sosiaalialan eettiseen osaamiseen kuuluu muun muassa kyky edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä asettua yhteiskunnalliselta asemaltaan haavoittuvassa asemassa olevien yksilöiden ja ryhmien puolelle. Asiakastyön osaamiseen kuuluu esimerkiksi kyky toimia kulttuurisensitiivisesti ja moninaisuutta tukien asiakastyössä. Kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen osana mainitaan kyky analysoida epätasa-arvoa tuottavia rakenteita ja prosesseja sekä kyky puolustaa haavoittuvassa asemassa olevien ja vaiennettujen ihmisten etuja. (Diak 2016.)

Prosessin myötä olen päässyt syventymään itseäni kiinnostavaan ja ajankohtaiseen sukupuolisensitiivisyyden aiheeseen ja tutustumaan tutkimuksen tekemiseen. Olen saanut aikaisempaa paremmat valmiudet tehdä tiedonhakuja ja hyödyntää kriittisesti arvioiden lähdekirjallisuutta. Lähdekirjallisuutta oli hyvin saatavilla, mutta aiheen poikkitieteellisyys ja monimuotoisuus asettivat omat haasteensa aiheen hahmottamiseen ja rajaamiseen. Opinnäytetyöprosessi on opettanut tarkastelemaan uudella tavalla yhteiskunnassa ja arkielämässä näkyvää ilmiötä suhteessa teoria- ja tutkimustietoon.

Koin kehittäväni myös tutkimuksen tekemiseen liittyvät haasteet, joita ilmeni erityisesti tulosten kirjoittamisen yhteydessä. Kohtasin tuloksia kirjoittaessani tilanteen, jossa monivaiheisen pohdinnan ja ohjauksen lopputuloksena päädyin jättämään osan tuloksiin tarkoitetuista avoimien kysymysten suorista lainauksista pois. Vaikka vastaajilta ei kysytty taustatietoja ja suorissa lainauksissa käytettiin sattumanvaraisessa järjestyksessä eri vastaajien vastauksia, oli anonymiteetin suhteen noudatettava erityistä varovaisuutta, kun tutkimuskohteena oli asukasluvultaan pienen kunnan varhaiskasvatus. Kyseiset haasteet opettivat minua tarkastelemaan tutkimuksen eettisyyttä käytännön tilanteessa, jossa kyselytutkimukseen vastanneiden anonymiteetti oli asetettava sen edelle, että tiettyjä näkökulmia olisi tuotu tuloksissa näkyväksi.

Pidän opinnäytetyöni aihetta ja tuloksia tärkeänä niin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta kuin lapsen edun toteutumisen kannalta. Aihe on ajankohtainen ja monet siihen liittyvistä ihmisoikeuksista ovat tuoreeltaan saavutettuja yhteiskunnassamme tai edelleen saavuttamatta. Aihe on itselleni myös henkilökohtaisesti tärkeä. Tämän vuoksi tutkijan aseman objektiivisuus aiheeseen oli muis-tettava prosessin kaikissa vaiheissa, mikä ei ollut kautta linjan helppoa. Onnistuin kuitenkin oman arvioni mukaan säilyttämään tutkijan roolin suhteessa tutkimus-aiheeseeni työn kaikissa vaiheissa.

Tarkoitukseni oli tarjota tutkimustulosten kautta varhaiskasvattajille välineitä reflektoida omaa työtään ja sen taustalla vaikuttavia näkemyksiä suhteessa varhaiskasvatukselle asetettuihin linjauksiin ja määräyksiin. Tutkimuksen tulokset ovat kiinnostavia laajemmin sosiaalialan ammattilaisille.

LÄHTEET

Beard, R. M. 1971. *Piagetin kehityspsykologia*. Suomentanut Takala, T. Helsinki: Tammi. Englanninkielinen alkuteos 1971.

Butler, J. (2006). *Hankala sukupuoli: feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Pulkkinen, T. & Rossi, L.-M. Helsinki: Gaudeamus.

Dearden, L. (2017). *Germany officially recognising "third sex" other than male and female*. Independent. Viitattu 17.1.2018.
<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-third-gender-male-female-intersex-court-parliament-bundesverfassungsgericht-berlin-lgbt-a8043261.html>

Diak (2016). *Sosionomi (AMK) -koulutuksesta valmistuneen osaamisvaatimukset eli kompetenssit*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 26.4.2018. <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/>

Enontekiön kunta (2017). *Tietoa Enontekiöstä*. Viitattu 2.11.2017.
<http://enontekio.fi>

Enontekiön kunta (2017). *Enontekiön varhaiskasvatussuunnitelma 2017-2019*. Viitattu 3.11.2017.
<http://enontekio.fi/web2017/wp-content/uploads/2017/03/Varhaiskasvatussuunnitelma-2017-2019.pdf>

Finlex 1991/60: Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.
<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

- Hagman, H. & Lahti, K. (2015). *Sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvokasvatus päiväkotinäkökulmasta Naavametsässä*. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 29.3.2018.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/98691/Hagman_Lahti_o.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016-2019.
- Hannonen, S. & Kauppila, E. (2016). *Sukupuolisensitiivinen kasvatusote ja omaehtoinen leikki*. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 29.3.2018.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/108304/Hannonen_Saana-Kauppila_Elisa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2017.
- Hirsjärvi S., Remes, p. & Sajavaara, P. (2010). *Tutki ja kirjoita*. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.
- Hujala, E., Puroila M.-A., Parrila, S. & Nivala, V., (2007). *Päivähoidosta varhaiskasvatukseen*. Rovaniemi: Varhaiskasvatus 90 Oy.
- Huuska, M. (2011). *Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen*. Teoksessa Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen moninaisuuden kohtaaminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Huuska, M. & Karvinen, M. (2012). *Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli*. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.): Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 35-45.
- Hyvärinen, F. & Hyvärinen F. (2014). *Sukupuolisensitiivisyys päiväkotinäkökulmasta Ketunpesässä ja daghem lyckobossa*. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 29.3.2018.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/76199/Hyvarinen_Fanny_Hyvarinen_Filippa.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Jämsä, J. (2008). *Päivähoito ja muu varhaiskasvatus*. Teoksessa Jämsä, J. (toim.). *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Karvinen, M. (2010). *Sateenkaariperheiden kohtaaminen käytännön työssä – koulu*. Teoksessa Jämsä, J. (toim.). *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kokkonen, Y. (2017). *Saksan oikeuden päätös: "Kolmas sukupuoli" hyväksyttävä jo syntymätodistuksiin*. Yle Uutiset. Viitattu 23.4.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-9922018>

Krautsuk, S. & Käkelä, S. (2017). *Koulut alkoivat häivyttää perinteistä jakoa vain tyttöihin ja poikiin – sukupuolen erilaisia muotoja on nyt käsiteltävä kaikissa oppiaineissa*. Yle Uutiset. Viitattu 21.3.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-9788970>

Kronqvist, E.-L., (2011). *Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta*. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 13-38.

Kuula, A. (2006). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Kärnä, T. (2017). *Transsukupuolisuus*. Duodecim. Artikkelin tunnus: dlk01195(000.000). Viitattu 17.1.2018. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk01195

- Laki avioliittolain muuttamisesta 2015/156. Annettu Helsingissä 20.2.2015. Viitattu 17.1.2018.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150156>
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 2014/1329. Viitattu 8.4.2018.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609#P1>
- Lappalainen, S. (2006). *Kansallisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa esiopetuksen käytännöissä*. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 205. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lehtonen, J. (2010). *"Kaikki kuvatkin ovat sellaisia: isä, äiti ja lapsi" - heteronormatiivisuus eri kouluasteilla*. Teoksessa Suortamo, S., Tainio, L., Ikkävalko, E., Palmu, T. & Tani, S. (toim.) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 87-110.
- Mäki-Mantila, E. & Tiisjärvi E. (2017). *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa kasvattajien näkökulmasta*. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 29.3.2018.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/135756/Ella_Tiisjarvi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Opetushallitus (2018). *Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus – mitä se on?* Viitattu 26.2.2018. http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolitietoinen_opetus
- Paju, E. 2013. *Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa*. Episteme-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.

Pietiläinen, J. 2017. *Jari Sinkkonen: Tytöt ovat yhä tyttöjä ja pojat poikia – "Sukupuolierojen hämärtäminen on vastoin lapsen etua"*. Vantaan Sanomat. Viitattu 5.3.2018.

<https://www.vantaansanomat.fi/artikkeli/579041-jari-sinkkonen-tytot-ovat-yha-tyttoja-ja-pojat-poikia-sukupuolierojen-hamartaminen>

Plaster, E. & Chiller, P. 2005. *Gender Issues: Focusing on the Importance of Early Care and Education Programs in Center-Based Settings*. Teoksessa Koch, J. & Irby, B., J. *Gender and Schooling in the Early Years*. Mitä tästä pitää ilmoittaa: "A volume in research on women and education" ? Kustantaja? Greenwich: Information Age Publishing.

Saewyck, E. (2017). *A Global Perspective on Gender Roles and Identity*. Journal of Adolescent health. Volume 61, issue 4, S1-S2.

Sarhimaa, J. 2017. *Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen arvostelee kasvatusta "sukupuolierojen hämärtämisestä" – Lastenpsykiatri Raisa Cacciatore: "Lapsille se on aivan helppo asia"*. Helsingin Sanomat. Viitattu 1.3.2018. <https://www.hs.fi/elama/art-2000005447905.html>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2016). *Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:36. Viitattu 8.4.2018.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75093/RAP-2016-36-varhaiskasvatus-tasy.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Suomen perustuslaki 1999/731. Viitattu 11.4.2018.

Taloudellinen tiedotustoimisto (2017). *Kun koulu loppuu – Nuorten tulevaisuusraportti 2017*. Viitattu 18.1.2018 https://www.tat.fi/wp-content/uploads/2017/05/Kun-koulu-loppuu-nuorten-tulevaisuusraportti-2017_tiivistelmä_19052017.pdf

- Teräs, T. 2010. *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus?: Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa*. Helsingin yliopisto. Kasvatustiede. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 28.3.2018.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24258/tasaarvo.pdf>
- Transtukipiste (2017). *Tietoa sukupuolesta*. Viitattu 17.12.2017.
<http://transtukipiste.fi/tietoa-sukupuolesta/>
- Transtukipiste (2015). *Muunsukupuolisuus*. Viitattu 17.12.2017.
<http://transtukipiste.fi/muunsukupuolisuus/>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Turja, L. (2011). *Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa*. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 42-43.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Helsinki: Opetushallitus.
- Vilka, H. 2010. *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Värtö, P. 2000. *"Mies vastaa tekosistaan ... siinä missä nainenkin". Maskuliinisuuksien rakentaminen päiväkodissa*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskunta- tieteet 79. Kuopio: Kuopion yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. *Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä*. Acta Universitatis Lapponiensis 171. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

- Ylitapio-Mäntylä, O. (2011). *Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa*. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 274-284.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2012). *Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa*. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 15-29.
- Åker-Harju, S. (2016). *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus Päiväkoti Tonttulan arjessa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 29.3.2018.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/104423/aker-harju_sara.pdf?sequence=1

LIITTEET

Liite 1: Kyselylomake varhaiskasvattajille

KYSELY VARHAISKASVATUKSEN SUKUPUOLISENSITIIVISYYDESTÄ

Olen sosionomiopiskelija Diakin Helsingin toimipaikasta ja teen opinnäytetyötä sukupuolisensitiivisyydestä kasvatuksessa ja siitä, miten se näkyy Enontekiön varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus ja kyselylomake lähetetään jokaiselle Enontekiön varhaiskasvattajalle. Kyselyyn osallistuminen ei ole pakollista, mutta tutkimuksen toteuttamisen kannalta olisi tärkeää saada jokaisen vastaus. Autathan minua saamaan opinnäytetyöni aineiston!

Kyselyyn vastaaminen kestää noin 15-20 minuuttia. Kyselylomakkeet palautetaan vastaamisen jälkeen nimettöminä kirjekuoriin ja vastaukset käsitellään luotamuksellisesti. Tutkimukseen vastanneet pysyvät täysin anonyymeinä, eikä sellaisia tietoja kysytä, joista kukaan, opinnäytetyön tekijä mukaan lukien, voi tunnistaa vastaajan. Analyysin jälkeen vastaukset tuhoetaan asianmukaisesti niin, että tiedot pysyvät salaisina.

Mikäli haluat keskustella tutkimuksesta tai sinulla on kysyttävää, otathan yhteyttä!

Unna Veele
unna.veele@student.diak.fi
puh. xxx

Kiitos vastanneille jo etukäteen!

Vastausohjeet:

Ympyröi sopivin vaihtoehto (1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä). Vastaathan myös avoimiin kysymyksiin.

1. Mielestäni tyttöjen ja poikien leikeissä on eroja.

1 2 3 4 5

2. Käytän usein päiväkodin arjessa sanoja ”tyttö” ja ”poika” tai ”tytöt” ja ”pojat”? (Esimerkiksi ”Hei tytöt, ei juosta sisällä!” tai ”Pojat, tulkaa tänne!”)

1 2 3 4 5

Kuvaile tilanteita:

3. Jos lapset riisuutuvat vaatteiden vaihdon yhteydessä, tyttöjen ja poikien tulisi mielestäni sijoittua erikseen.

1 2 3 4 5

4. Kannustan lapsia ottamaan leikeissä tai esityksissä vastakkaisen sukupuolen rooleja. (Esimerkiksi tarjoan täti Monikan, prinsessan, tai äidin roolia myös pojille ja päinvastoin.)

1 2 3 4 5

Kuvaile tilanteita:

- 5. Jos lapsi sanoo toiselle lapselle, että jokin asia on tyttöjen tai poikien juttu (esimerkiksi vaate, lelu, leikki, hiukset), puutun tilanteeseen kertomalla, ettei ole tyttöjen ja poikien asioita.**

1 2 3 4 5

Perustele vastauksesi:

- 6. Mielestäni on aiheellista jaotella lelut tyttöjen ja poikien leluihin.**

1 2 3 4 5

Perustele vastauksesi:

- 7. Koen, että minulla on valmiuksia kertoa lapsille sukupuolen moninaisuudesta. (Esimerkiksi, ”Kaikki ihmiset eivät ole välttämättä miehiä tai naisia, vaan joku voi olla myös jotakin siltä väliltä.”)**

1 2 3 4 5

Perustele vastauksesi:

- 8. Koen, että minulla on valmiuksia kertoa lapsille sukupuolen korjauksesta. (Esimerkiksi ”Joku voi syntyä pojaksi, mutta tuntee, että hänen kuuluisi oikeasti olla tyttö. Silloin ihminen voi aikuisena korjata itsensä miehestä naiseksi. Tai toisinpäin.)**

1 2 3 4 5

Perustele vastauksesi:

- 9. Mielestäni lapsille tulisi lukea myös kirjoja, joissa tarinan vanhemmina on kaksi äitiä tai kaksi isää.**

1 2 3 4 5

- 10. Koen, että minulla on valmiuksia kertoa lapsille, että myös kaksi naista tai kaksi miestä voivat mennä keskenään naimisiin.**

1 2 3 4 5

Perustele vastauksesi:

11. Mielestäni sillä on vaikutusta lapsen kehitykseen, onko vanhempina äiti ja isä, naispari eli kaksi äitiä tai miespari eli kaksi isää.

1 2 3 4 5

Perustele vastauksesi:

12. Kuvailisitko, mitä mielestäsi sukupuoli käsitteenä tarkoittaa ja mitä sukupuoleen liittyy.

13. Kuvailisitko, mitä näet sukupuolisensitiivisyyden tarkoittavan varhaiskasvatuksen yhteydessä.
